

НАЗИМ
ХІКМЕТ

H

X

Твори видатного турецького поета-комуніста (1902—1963) знані й шановані мільйонами людей нашої планети. З людьми він був пов'язаний усе своє життя: дружбою, боротьбою, творчістю. Їм він присвятив свої найкращі твори.

В цю збірку увійшла лірика поета: ранні твори, вірші 20—30-х років, позначені пристрасним громадянським звучанням, поезії, написані у в'язницях. Та найповніше представлена творчість 50—60-х років — періоду, коли поет жив у Радянському Союзі.

ОЦИФРУВАННЯ
КНИГ

hurtom.com

ПЕРЛИНИ СВІТОВОЇ ЛІРИКИ

NÂZIM
HIKMET

НАЗИМ ХІКМЕТ

ЛІРИКА

З турецької

КИЇВ
ВИДАВНИЦТВО ХУДОЖЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«ДНІПРО»
1981

И(Тур)
Х44

*Упорядкування,
переклад, передмова і примітки
Григорія Халимоненка* _____

© Видавництво
«Дніпро», 1981 р.

Х $\frac{76404-236}{M205(04)-81}$ Бз. 20.14.81. 4703000000

ПОЕТ РЕВОЛЮЦІЙНОГО ОНОВЛЕННЯ СВІТУ

Назим Хікмет (1902—1963) — один з найталановитіших новаторів мистецтва нашого століття. Інтернаціональний розмах, революційну цілеспрямованість він поєднав з рідкісною конкретністю у зображенні реальної людини. Ним володіли грандіозні задуми. Поетичний літопис ХХ століття «Людська панорама» (шістдесят тисяч рядків, понад три тисячі героїв), яку поет написав у тюрмі,— ця, здавалось би, зухвала спроба розсунути рамки ритмічного слова до меж аналітичних романів Бальзака чи Гоголя — сьогодні є поки що єдиним зразком такої поетичної епопеї у всій світовій літературі.

Дуже складна і, як усе складне, суперечлива була ця могутня натура. Надзвичайно щаслива й водночас глибоко трагічна доля (майже чверть життя поет промучився у в'язницях). Але і в найскрутніші хвилини він не переставав радіти й дивуватися світові, відкривати його для себе щоразу наново. Здається, струм цілого Всесвіту проходив через його серце.

Назим Хікмет — перший турецький поет, для якого основою розуміння любові до народу стала боротьба з тупим терпінням, рабською невибагливістю. Піднесений на гребінь революційних подій національно-визвольним рухом у своїй країні, він самотужки дійшов правди лєнінських ідей і назавжди пов'язав своє життя з міжнародним пролетарським рухом, а його омріяним ідеалом стала людина-комуніст, людина-борець.

Цей великий поет любив простоту, вірив у поезію глибоких дум, глибинного змісту, якому повинна відповідати проста й дохідлива форма. Непорушний факт і крилата мрія, мале й велике, смішне й трагічне, ницість і піднесеність — у нього неподільні.

Працював Назим Хікмет у різних жанрах, але його життям, його стихією була поезія. Костянтин Симонов писав: «...як прозаїк він був талановитий, як драматург — блискучий, а як поет — великий». Цікаво, що «назим» турецькою мовою означає «той, що складає вірші», «хікмет» — «мудрість». Як підходить це ім'я Назимові Хікмету!

Вірші Назим Хікмет почав писати рано. Цьому сприяло не тільки покликання, не менше значення мало досить своєрідне поетичне середовище, в якому виростало здібне хлоп'я. Мати Назима навчалася малярству у Франції. Повернув-

шись на батьківщину, вона пропагувала в колі своїх знайомих ідеї французьких просвітників. Завдяки матері скарби французької літератури вже тоді відкрили Назимові ще один світ — поетичний.

Чималу роль у вихованні естетичних смаків Назима відіграв дід, Мегмед Назим-паша, — останній турецький губернатор прадавнього грецького міста Салонік, де й народився Назим Хікмет. Дід прищепив онукові любов до лірики Джелаледдіна Румі, великого перського поета.

Було й третє джерело натхнення — народні пісні, дестани, казки, які хлопчик чув у дідовому палаці від наймичок — селянок з Анатолії.

Отже, на час перших своїх поетичних змагань Назим володів турецькою, перською й французькою мовами, знав класичну й сучасну турецьку та європейські літератури. Завдяки дідові й матері Назим був знайомий також з багатьма поетами особисто.

Офіційною ідеологією урядових кіл на той час стало реакційне й агресивне вчення — пантюркізм, який пропагував необхідність об'єднання під егідою Туреччини всіх тюркомовних народів. Мов гриби після дощу, почали з'являтися на світ організації, клуби, газети й часописи з назвами «Тюркська вітчизна», «Тюркська ватра», «На шляху до перемоги». Особливо сприятливим ґрунтом для розвитку таких ідей стала поразка

Туреччини у Балканській та першій світовій війнах. Чимало поетів вилило у своїх віршах шовіністичні настрої прогнилої імперії. Заспівала на чужий голос і ще не займана дитяча душа Назима. Саме загинув на дарданельському фронті його дядько. В атмосфері, просякнутій духом ура-патріотизму, не були чимось незрозумілим віршики типу «Крик батьківщини», в яких Назим віддає данину пантюризму. Та невдовзі цей чад вивітриться з голови юного поета, й Хікмет займе місце першого, справді національного поета, який на повний голос говоритиме про нестерпний біль ганьби й покличе до бою проти окупантів. Поки що ж, у 1918 році, Назим друкує вірша «У кипарисовім гаю», близького до традиційного жанру «цвинтарної лірики». За цим віршем тягнеться низка любовної лірики, перейнятої настроями туги й відчаю, — а як же інакше? Адже вся східна поезія — це історія нещасливого кохання, розповідь про страждання душі й тіла. До того ж, курсантові військово-морської школи йшов тоді шістнадцятий — вік, в якому закохуються й страждають. І, звичайно ж, лірика Н. Хікмета набрала похмурих тонів унаслідок капітуляції Туреччини.

Стамбульські літературні кола захоплено привітали тужливі, але надзвичайно щирі й палкі свідчення поета. Він одержує премії, схвальні відгуки. Вже тоді можна було помітити у віршах

Хікмета потки мужні та оптимістичні, які пізніше стануть у його творчості вирішальними.

У березні 1920 року Антанта повністю ізолювала Стамбул від зовнішнього світу, але вісті з Радянської Росії все-таки долинали. А в самісінькому серці Туреччини, в Анатолії, точилася національно-визвольна війна. Країна чекала на свого співця, який нагадав би кожному туркові, що ганьба — гірше смерті. «...Я писав вірші проти окупантів та на захист національно-визвольної боротьби в Анатолії. Я думав про те, що таке совість і честь, і писав вірші»¹, — так кількома словами описав Назим Хікмет ті дні свого життя, які літературознавці назвуть цілим періодом в історії турецької літератури. У серпні 1920 року Назим друкує вірш-алегорію «Бранець сорока розбійників» (бранець — це Туреччина, а сорок розбійників — імперіалісти). Та літературні успіхи не тішать поета, серце кличе його в Анатолію, куди щодня з усіх кінців країни йдуть до лав визвольної армії сотні людей. На початку 1921 року Назимові пощастило вирватися зі Стамбула, й він дістався Анатолії.

Мандрівка Анатолією стала великою школою життя для молодого поета, він сам писав, що ця подорож вирішила все. Як поет-громадянин Назим Хікмет сформувався саме тут. До прибуття

¹ Назим Хикмет. Автобіографія. — В кн.: Хикмет Назим. Избранное. М.: Худ. литература. 1974, с. 463.

в Анатолію він навіть не міг уявити, що дійсність його батьківщини така страшна. Саме ця дійсність породила в його душі біль та образу за своїх співвітчизників, покликала до боротьби за перетворення світу. В Анатолії поет зрозумів, що таке класова боротьба. Тут він зустрічається з турецькими робітниками, які, працюючи в роки першої світової війни у Німеччині, вступили в комуністичну організацію «Спартак». Від них Назим почув імена Маркса та Енгельса, уперше тоді заяснила на небокраї його свідомого життя зоря ленінських ідей.

І ось 1921 року дев'ятнадцятирічний Назим уперше приїхав до Радянської країни — в Батумі (тут його згодом прийняли в члени Комуністичної партії Туреччини). Він побачив, які величезні зрушення сталися в Росії, та водночас переконався, що процес соціалістичних перетворень набагато складніший, ніж він собі досі уявляв. Зрозумівши, що «секрет» революції можна збагнути, лише оволодівши марксистським вченням, Назим стає студентом Комуністичного університету трудящих Сходу. Світогляд поета формується завдяки глибокому вивченню марксистсько-ленінської теорії та щоденному знайомству з радянською дійсністю 20-х років.

У Назимовій душі визріває бажання передати у віршах нові думки й почуття, які почали складатися в цілком зрілу систему.

Ще в Анатолії Назим жив проблемою пошуку нової форми, здатної увібрати новий зміст, але виражав усе побачене й пережите узагальненими символами. Тепер же революційний досвід загартував зміст, а відтак і форму Хікметової поезії.

Поетика Назима Хікмета значною мірою склалася під впливом світової літератури, але вирішальну роль у цьому процесі відіграли традиції класичної турецької поезії та прогресивна радянська поезія. Дослідники цілком слушно відзначають ідейно-художній зв'язок поезії Н. Хікмета й В. Маяковського — це споріднені явища в літературі ХХ століття, бо обидва поети поставили свою творчість на службу революційній боротьбі.

Ще до знайомства з Маяковським Хікмет абсолютно самостійно йшов до тих самих художніх принципів: мітингового вірша, розкріпачення поезії від банальностей і штампів.

Назим Хікмет не був піонером турецького вільного вірша, бо цей вірш, римований і неримований, властивий турецькій поезії здавна. Хікмет удосконалив його, вніс у турецьку літературу якісно нове розуміння поезії. До Хікмета турецька лірика не знала таких свіжих і сміливих образів, які власне й складають основу його поезики, такої різноманітної ритмічної організації вірша.

Деякі вірші Назима Хікмета, написані ще до

знайомства з Маяковським, викликають подив своєю схожістю з революційною лірикою його російського побратима. Ось як пізніше оцінював цей факт сам Хікмет. У 1941 році він писав турецькому письменникові Кемалю Тагіру: «Мені трапився однотомник Маяковського, виданий в 1940 році. Читаю. Знаєш, я признаюся тобі, тільки між нами: уперше знайомлюся з Маяковським. Тобто, за винятком двох-трьох віршів, які мені довелося почути у виконанні самого Маяковського, я вперше читаю його надруковані вірші. І з його думками про мистецтво, повір мені, на жаль, зустрічаюся вперше. Як не дивно, і тут підтвердився, в грубій формі, звичайно, закон: однакові умови приводять до однакових результатів»¹.

Обоє вони були, безперечно, романтики, і героїчна дійсність, однаково надихаючи їх, зумовила такий вибух іскрометності, умовних і фантастичних образів.

У більшості віршів періоду 20-х років тему революції, героїки буднів Назим Хікмет вирішує ще досить абстрактно. Тим більш символічно, що перший реалістичний образ, створений поетом,— це образ Леніна у вірші «На смерть вождя», написаному в дні всенародної скорботи. Відтоді в найскрутніші хвилини свого життя На-

¹ Цитується за кн.: Бабаєв А. А. Назым Хикмет. Жизнь и творчество. М.: Наука, 1975, с. 95.

зм Хікмет завжди звертатиметься до Леніна.

Навчання в університеті зумовлює зацікавлення Назима Хікмета закономірностями розвитку суспільства, що, в свою чергу, стало важливим чинником чималого циклу філософської лірики — глибоко емоційних поезій, в яких автор прагнув відобразити світогляд передової, насамперед зпитальної людини. Чудові філософські вірші написав Назим Хікмет і в Туреччині, куди повернувся після закінчення університету в грудні 1924 року. На батьківщині він поєднує поетичну творчість з діяльністю професійного революціонера. Невдовзі турецькі комуністи, щоб зберегти поетові життя, дали Назимові завдання таємно виїхати з Туреччини.

«Я повернувся до Москви (1925 рік.— Г. Х.). З одного боку радянська дійсність, з другого — події міжнародного життя, а з третього — туга за батьківщиною. Ці фактори стали визначальними в моїй поезії. Знову постало питання про форму, відповідну цьому змістові». ¹ Тепер постількише придивляється до героїки буднів, у його творах помітний відхід від космічних, гіперболічних образів; метафори, порівняння стають конкретніші. Особливо це помітно в поемі «Подорож до нафти», в якій образи радянських людей набирають реальних рис, — це звичайні будівни-

¹ Назым Хикмет. Автобиография. — В кн.: Хикмет Назым. Избранное. М.: Худ. литература. 1974, с. 465.

ки нового суспільства, змальовані в праці, клопотах, осяяні мріями про світле майбутнє.

В той же час у творчості поета знову відверто забриніли ліричні ноти, які він свідомо приглушував кілька літ. Вже пізніше Назим Хікмет розповідав аргентінському письменникові Альфредо Варелі: «Був час, коли я відмовився від лірики. Я намагався виразити думки грубою народною, а правильніше сказати б, вульгарною мовою, вживаючи неймовірні образи в дусі Рокамболя. Я вперто уникав деяких слів, наприклад, «серце», геть заперечував класиків, навіть тих, які писали моєю рідною мовою. Я домовився до таких нісенітниць, що створив до роковин великого режисера Мейєрхольда поему, в якій пропонував усі театральні приміщення передати селянам на силосні споруди або елеватори... Потім все це минуло, як лихоманка. Я зрозумів, що поет-комуніст повинен писати твори, які відповідали б усім почуттям читача: якщо він закоханий — хай читає мене, хай читає мене й тоді, коли відчуває себе самотнім і хоче знайти втіху, і коли він хворий і плаче надію... Я не думаю, що існує якась особлива мова — літературна (додам — і художня) або що існують якісь там особливі, цінніші теми. Я прихильник усяких слів і всіх тем»¹.

¹ Хименес Лилиам. Положение писателя в обществе. — «Иностранная литература», 1968, № 7, с. 216.

Самі життєві умови ніби повернули Назима Хікмета до реалізму. Нестримна туга за батьківщиною примусила поета знову їхати до Туреччини — без офіційного дозволу, хоча візу він просив. У квітні 1928 року поета затримали на кордоні й кинули до в'язниці міста Хопа, де він пробув сім місяців.

«Записки з тюрми Хопа», написані поетом в ув'язненні, були свого роду вступом у новий реалізм. Вірші стали оповіднішими, оновилися образи. Поет звертався не до людства взагалі, він уперше стояв пліч-о-пліч зі своїми знедоленими земляками під тюремним муром і розповідав їм те, що вони й без нього знали, але його слова про біль приниження, про покору й відчай, свободу й рабство діяли так боляче, що терпіти було несила.

Екстравагантність образу — невід'ємна риса Хікметових віршів. Навіть в останніх поезіях він іноді не залишає мостів для розуміння асоціативного образу. Можна уявити, яке враження справила на літературну громадськість Туреччини збірка «835 рядків» (1929 р.), яка на повну силу засвідчила новаторство поета. Револьюційна патетика, гіперболічна образність, широкі філософські узагальнення, гротескні ситуації з соціальним та психологічним підтекстом і водночас абсолютно нова для турецької поезії архітектоніка вірша, вишуканість ритміки й фоніки Хік-

метових творів одразу привернули до себе увагу. Основною одиницею віршування в цій збірці був рядок, побудований «драбинкою», причому кожний «щабель» її виконує важливу смислову роль.

Не менший успіх випав і на долю збірок « $1+1=\text{один}$ » та «Ось і третя», які вийшли 1930 року. Політичні й естетичні погляди Хікмета найяскравіше виявилися у віршах «Прометей, наша люлька, ружі, душі й таке інше» та «Недописаний вірш про весну». Поет ніби заповзаявся епатувати ретроградів та міщан не тільки революційною програмою нового мистецтва, а й формою її вираження.

Поряд з такими віршами у цих збірках було чимало простіших, дохідливіших. «Фіалки, голодні друзі й золоточе дитя» — написаний на одному диханні, у стрімкому ритмі руху поїзда, він повний новітніх образів, винесених прямо з життя.

Виділяються своєю внутрішньою щирістю ще два вірші — дві перлини революційної турецької лірики — «Незапалена цигарка» та «Напередодні», в яких Назим Хікмет оспівав мужність і самозречення революціонера. Використання діалогу зробило вірш «Незапалена цигарка» надзвичайно зримим, сиюхвилюючим. У дещо іншому реєстрі написаний вірш «Напередодні». Самопожертва, рішучість, незламність героя пе-

редана мінорними, багатими на фоніку образами.

Лірика стала повноправною складовою частиною творчого доробку поета, який викликав усе більшу ненависть турецької реакції. Після кількох спроб засудити поета уряд вирішив ізолювати його від народу і вдався до військових. Невдовзі обвинувачення було готове: агітація в армії і підбурювання до повстання. У березні 1938 року військовий трибунал піхотного училища засудив поета до п'ятнадцяти років ув'язнення, а ще до двадцяти — трибунал морського флоту.

«Моя єдина провина в тому, що я дуже й дуже люблю мій народ і мою батьківщину», — сказав після судового фарсу Назим Хікмет кореспондентові газети «Акшам». Тяжко хворий поет не припиняв боротьби і в тюрмі. Поряд з великими творами («Людська панорама», поем «Симфонія Москви», «Зоя») він пише багато, як ніколи досі, ліричних віршів. І, як завжди у Хікмета, нові життєві умови, нове середовище зумовлюють якісно новий лад поезії. Тут немає розмитих образів, підтексту, гротеску, відвертої патетики, властивих творам попереднього періоду. Вся поетична тканина помережана конкретністю й речовинністю. Метафори, порівняння, епітети — взяті зі світу природи, з того, що авторові дозволено побачити за тюремним муром. Зміст віршів,

здається, не сягає далі кола авторських переживань, герой — сам поет, що веде розмову з дружиною, але ми, читаючи ці твори, опиняємося в атмосфері вселюдських проблем. Майже всі поезії побудовані за принципом паралелізму, притаманним народній творчості: перша частина — картина природи, що вражає своєю простотою, друга — душевний стан поета, переданий найчастіше у вигляді філософського узагальнення.

На рішучу вимогу всього прогресивного людства урядові кола Туреччини змушені були, нарешті (1950 р.), відчинити перед всесвітньовідомим поетом тюремну браму. Але поліція продовжувала стежити за кожним його кроком. Надзвичайна витримка і великий практичний досвід революційної боротьби допомогли Хікметові здійснити зухвалу втечу до Радянського Союзу. Поет знайшов у нашій країні всенародну любов і віддані серця радянських людей.

Робота у Всесвітній Раді миру, поїздки по всіх п'яти континентах розширили обрії поетичного світу Назима Хікмета. Він пише про боротьбу героїчної Куби, розповідає про смерть японського рибалки, про життя робітничих кварталів Дар-ес-Салама. Чимало творів перейняті тугою за батьківщиною, — і все це підводить під високу й світлу споруду поезії Назима Хікмета міцний підмурівок народності.

Бував Назим Хікмет і на Україні. З величез-

ним пієтетом ставився він до генія українського народу Тараса Шевченка, вважав його творчість «однією з найпрекрасніших пісень боротьби, яку співають у колоніях та напівколоніях народи, що проливають кров за свою національну незалежність і демократичні права»¹. Кобзареві Назим Хікмет присвятив вірш «Шевченкове перо», в якому назвав себе учнем великого українського поета-революціонера.

Вірші 50—60-х років позначені новими рисами. В них є класична ємкість образу, багатозначність традиційного «східного» рефрену, а все це поєднується з імпресіоністичністю французької поезії. Віршам празького циклу, наприклад, притаманні світла печаль, свідомість непоправної втрати, бажання почати життя спочатку. Напружене дослухання поета до життя ще різкіше виявляє світ з усіма його контрастами, світ, який так чітко окреслився в останній збірці поета з символічною назвою «Московське літо» (1963).

Майже кожен твір збірки — це щире звертання Назима Хікмета до людства, яке залишається жити, а тому «Московське літо» можна розглядати як своєрідний ліричний підсумок великого людського життя, відданого революції й поезії.

Гостро переживаючи старість, яка підкралася

¹ Хикмет Назым. Наш Шевченко.— «Литературная газета», 1961, 9 марта.

так непомітно, чинячи їй опір всіма силами душі, поет не в спроможі іноді перебороти тугу.

Інтимні мотиви, які в Хікмета були завжди надзвичайно сильні, тепер набувають характеру монументального ліризму. В останніх поезіях багато кохання, освідчень, тривоги й надій. Та Хікмет не був би великим революційним поетом нашої доби, якби особисте, інтимне щоразу не набирало форм широких роздумів про загальне — світ, час, людство. Навіть твори, сповнені боління, кожне слово яких відкрите, мов рана, тяжіють до внутрішнього осяяння, горять вірою й надіями.

В останні роки перед Назимом Хікметом якось по-особливому відкрилась вся багатобарвність світу. Легка тінь смутку вряди-годи промайне по сонячній габі його віршів. Але клопоти, недовершеність сучасного світу, що таким болем проймають душу поета, лише зміцнюють його волю й енергію.

Хікметові доводилося багато подорожувати. Побачене в кожній країні виливалося у хвилюючі вірші, такі, як, скажімо, «Лист із Польщі», «1 Травня», написаний в Угорщині, поема-репортаж «Гавана»:

Леніна стрічаю все частіше,
всюди він:
у надрах зір червоних,
і на стінах сонячних будинків,
і в іспанській мові.

Гуманізм останніх віршів Назима Хікмета — це не якась невизначена категорія: поет, як і в

юності, вірить Красній площі, «тій самій, де виступав Ленін»,— це ключовий образ останньої книги Хікмета.

Революційна пристрасність лірики Назима Хікмета, її інтернаціональна широчінь засвідчують велику життєву силу принципів соціалістичного мистецтва, яке справляє глибинний вплив на кращих майстрів світової літератури.

Важко переоцінити значення поезії Назима Хікмета у формуванні прогресивної турецької літератури, а також сьогодні, коли точиться двобій гуманістичних принципів соціалістичного реалізму із занепадницькою буржуазною ідеологією. Вже наприкінці життя Назим Хікмет говорив: «...кожний художник, особливо ж марксист-ленінець, тобто кожний художник соціалістичного реалізму, до кінця свого життя буде шукати. В цьому процесі шукання він намагатиметься знайти найвідповіднішу форму для кожного конкретного змісту, намагатиметься, зберігаючи свою індивідуальність, не повторювати іншого. Він не визнаватиме ніяких абсолютних незмінних правил та норм у мистецтві, окрім єдиного закону — змальовувати дійсність очима, розумом і серцем марксиста-ленінця»¹.

¹ Хикмет Назым. О социалистическом реализме в турецкой литературе.— «Проблемы востоковедения», 1959, № 2, с. 84.

Таким багатогранним у своїх поетичних виявах і залишився Назим Хікмет у пам'яті людства. Він помер у Москві літнього ранку 1963 року, навіть не встигши подумати про смерть, ідучи по газети...

До останніх днів його хвилювала доля турецького робітничого класу, надихали успіхи міжнародного революційного руху. Це був світлий романтик, в поезію якого органічно увійшла героїка й печаль нашої планети.

Григорій Халимоненко

ЛІРИКА

АВТОБІОГРАФІЯ

Я народився у 1902

не вертався туди де колись народився

не люблю повертатись назад

у три роки був онуком паші

в дев'ятнадцять — студентом

Комуністичного університету в Москві

в сорок дев'ять я знов у Москві

як гість ЦК партії

з чотирнадцяти літ я поет

хтось пречудово знає різновиди трав хтось риб

а я розлук

хтось перелічить назви усіх зірок

а я печалей

у тюрмах сидів і великих готелях

і немає певне такого чого б я не їв

але голоду тяж зазнав оголосив у тюрмі

голодовку

як тридцятий мені пішов хотіли мене повісити

а на сорок восьмому році мали дати мені

премію Миру

і дали

коли сповнилось тридцять шість

я півроку мав під ногами

лиш чотири метри бетону

а як сповнилось п'ятдесят дев'ять
я із Праги летів до Гавани одинадцять годин
не бачив я Леніна лиш стояв у почесній варті
у той день у двадцять четвертім
і тепер в шістдесят першому
ходжу і досі в мавзолей його томів
намагались мене із моєї партії вирвати

та не вийшло

падали ідоли й не змогли мене розчавити
в п'ятдесят першому я з товаришем юним
плив у морі назустріч смерті
через рік знову смерті чекав

як лежав горілиць

із розірваним серцем чотири місяці
ревнував мов причинний кохану жінку
та не заздрих нікому навіть Чарлі Чапліну
я бувало дурив жінок
та ніколи не зраджував друзів
пив та не став пиворізом
шматок хліба завжди заробляв своїм потом

яке це щастя

я брехав коли брав мене сором за когось
ще брехав щоб когось не образити

та бувало брехав хтозна й нащо
я катався в машині у поїзді й літаку
іще й досі на це не спроможна

більшість людства

я відвідував оперу
більшість людства не чула слова опера

але я з двадцять першого року
не відвідував місць
куди ходить ще більшість людей
до мечеті до церкви до шентух та ворожок
хоч бувало на кавовій гущі ворожив
мої твори друкуються тридцятьма-сорока мовами
а в моїй Туреччині
моєю турецькою мовою
друкувати їх заборонено
ще на рак не хворів
це не всім випадає
і міністром ніколи не буду
та й не хочеться навіть
на війні не бував
опівночі не біг в бомбосховище
і не падав обіч дороги

як літак у піке переходив
але в шістдесят закохався
отож товариші
якщо я сьогодні отут в Берліні
закоханий здихаю мов пес від туги
можу вас запевнити
я життя як належить людині прожив
хтозна скільки я ще проживу

і хто знає
як мені йтиметься.

*Ця автобіографія написана
в Берліні 11 вересня 1961 року*

У КИПАРИСОВІМ ГАЮ

Почувши стогін в кипарисовім гаю,
Спитався я: «Хто сліз іще не витер?»
У цьому затишку, де тільки я стою,
Мабуть, оплакує кохання вітер.

Подумав я, коли на очі впала тінь:
«Це вмерлих сміх, напевне, не вгаває...»
Бо хто палав коханням у житті,
Не плакатиме тяжко так у гаї.

1918

ВОДИ ТЬМЯНІЮТЬ

Води тьмяніють, вечір надходить,
Стогін сопілки в горах згубився,
Вітер у гаї тоскно голосить,
Лебеді з плеса вгору знялися.

Вся поцвяхована золотом-жаром,
Впала на землю небесна габа,
Сумно трояндам од місячних чарів,
Спів соловейка — то їхня журба.

1920

СМЕРТЬ ВОЖДЯ

Г О Л О С

Ідіть,
мов батальйони червоних панцирників,
що можуть гори зрівняти з долом,
ідіть!

Хай перехопить вам подих
запах вугілля, бензину, газу,
ідіть!

Одягнені в сині робочі блузи,
ідіть,
щоб лунали у голосі вашім
гудки заводів,
ідіть!

Монолітно й соборно до світла йдіть!
Я вам звістку несу,
від якої тремтять дротянисті чуби
телеграфних стовпів.

Але
хай не зламас
ланцюга ваших зімкнутих рук
небезпека найбільша,
щонайтяжча жура!
Помер Ленін.

ВІДЛУННЯ

Брехня!

Брехня!

Брехня!

Не помер вождь мас,
чия кількість у якість
перейшла.

Не помер!

Не може померти
людина, яка найперша пройшла
етапи перекрою історії,
найперша помічала в бурю маяк!
Як же може така людина
навіки заплющити очі?

Брехня!

Брехня! Брехня!

Бридню ти городиш, хлопче!
Хіба можна не чути більше
слів Леніна?

ВІДГОМІН ВІДЛУННЯ

Читайте!

Голосно читайте,
читайте, хай тріснуть од вашого голосу
грати!

Читайте Ленінові рядки!

Помер великий учитель,
по-мер!..

Смерть вбиває лише протоплазму!

А сьогодні
кожен
пролетар
і завтра
дитина кожна,
в безкласовому суспільстві народжена,
віднайдуть у своїй матерії
свідомість Леніна!

Помер великий учитель,
по-мер,
та ми не лишилися сидіти,
руки згорнувши.
Помер, але нас навчив
справу його завершити!

1924

ПРОМЕТЕЙ, НАША ЛЮЛЬКА,
РУЖІ, ДУШІ І ТАКЕ ІНШЕ

У нас на потилиці серця —
 катма довгих кучерів,
 наяложених олією.
Місяченьками, соловейками, душами, ружами
 і тому подібним
 ми по горло наїлися.

Тож сердечні історійки нам сьогодні байдужі,
ми за них не дамо й куруша.
Не вагаючись ні хвилини,
можеш нам доручити
навіть власну дружину.

Ми

Прометейовим стогоном-зойком
набиваємо люльку
й куримо, як саморобну махорку.
І пліч-о-пліч з пожежною
вежею
небосхил оглядаємо, де вже
очі світання жевріють.

1929

НЕДОПИСАНИЙ ВІРШ ПРО ВЕСНУ

Напружені пальці грубо й упевнено
б'ють по зубах машинки —
трьох слів на папері
великими буквами нанизала вона:
ВЕСНА
ВЕСНА
ВЕСНА

І я, поет-коректор,
і я щодня

всього за дві ліри
мушу читати
дві тисячі рядків дурнувятих.
Так чому ж це
я —
надворі ж весна буя —
приріс отут зрання,
ніби крісло з чорного дерматину,
потовчене й дране.

Моя голова сама надягла кашкета,
і я прержою вилетів із друкарні —
я на майдані.

Моє обличчя свинцем замазюкане,
адже я працюю в складальні,
в кишені у мене сімдесят п'ять курушів,

А НАДВОРІ ВЕСНА

Пудрить у перукарнях
жовті
щоки
бабиалійська злидота пісна.
І палають, ніби люстерка на сонці,
у вітринах книгарні
стіни триколових палітурок гарних.
Тільки немає
на цьому проспекті новому
хоч «Альфабета»,
обсягом в аркуш обліковий,
щоб на дверцятах —

моє ім'я надруковане!
Так хіба ж це моя вина?
Назад озиратись не мушу!
Обличчя моє

свинцем замазюкане,
в кишені у мене сімдесят п'ять курушів,

А НАДВОРІ ВЕСНА

Цей вірш я не встиг дописати:
завадила злива — рядки залила, навісна.
А я стільки хотів сказати...
Про голодного автора, який написав
не сторінку, а цілих три тисячі —
це ж три томи, не менше
Не збирався цей автор
на шашличну дивитися марно,
лиш мав намір
закидать камінням поглядів
доню власника трьох книгарень —
смагляву повненьку вірменку.
А в повітрі мали б розлитися пахощі моря,
а весна — басувати, мов червона кобила,
від поту аж мокра.
Я ж бо мав її осідлати,—
опинившись на голій спині,
аж до плеса її погнати.
А машинка повинна
по п'ятах за мною стрибати.
Тільки я їй сказати маю:

— Дай бо спокій

на хвиличку,

мамо...—

Але тут би почав з голови в мене чуб

випадати,

а тому я б кричав, захищався:

— ЗАКОХАВСЯ...—

Мені двадцять сім,

а їй сімнадцять.

Сліпий дідько,

кривий дідько,

кривий, сліпий дідько

каже: «Люби дівку!» —

так я мав писати,

та не написав,

тільки напишу!

Але злива

полила,

що я писав, залила,

я до кишень —

там треті грошей —

ото мана!..

Весна, весна, прийшла весна,

прийшла весна, настала,

і кров прокинулась в мені, та гей —

завирувала!!!

1929

НАПЕРЕДОДНІ

Як не сю ніч,

то завтра

вночі

мене кинуть за ґрати...

Навіть листя в душі — ні шелесь...

Ніби сон безтурботний,

у душі моїй

тиха

розрада...

У душі моїй

тиха

розрада...

Я, немов

дитинча,

у блакить в небесах

задивився....

Вчора

я

до міського майдану пішов,

щоб сказати:

«Для них

ми не станемо брат на брата,

ми не будем для них помирати!»

Як не сю ніч,

то завтра

вночі

мене кинуть за ґрати...

Навіть листя в душі — ні шелесь...

Я під голову руки кладу...
Мені чути, як море грає...
Сон мене знемагає...

1930

ФІАЛКИ, ГОЛОДНІ ДРУЗИ Й ЗОЛОТООКЕ ДИТЯ

Агей, поете,
«про любов» щось нашкрябать
і в нас є кебета.
У тих дурущах петрали трошечки
й ми!
Захлинувшись плачами, у зойках та ойках
перед носом у мене
промайнуло навзаводи літо,
ніби
жовті вагони потяга,
повні запахів сіна, тютюну
та ще поту.
А мені ж бо кортіло,
щоб воно мчало слідом
за отим куманцем із червоної міді,
у якому несе молочарка
пахке молоко.

Але ба!

Літо ходить не так,
не так іде літо,
не так воно йде, матері його...

ковінька!

Г-е-е-е-й,

дівчино моя, сестронько моя,
жіночко моя, ненечко моя,
золотооке дитя,
моє дитя золотооке,
що голівонька, мов ясне сонечко;
захлинувшись плачами, у зойках та ойках
перед носом у мене промайнуло навзаводи літо,
і не зміг я

тобі

принести

хоч пучечок фіалок!

Що робити я мав —

сиділи голодні

мої друзі,

от і проїли ті гроші,

що збирав на фіалки!

1930

НЕЗАПАЛЕНА ЦИГАРКА

Він сю ніч, мабуть, упаде,
піджак пропалить куля.

Він сам на смерть сьогодні йде,
він сам себе веде...

— Цигарка є? — мене спитав.

— Є,— я йому сказав.

— А сірники?

— Нема,—

кажу,—

Припалив од свинцю.

Узяв цигарку

і пішов...

І може десь лежить...

І не цигарка у зубах,
а в грудях біль горить.

Пішов,

· помножив ряд,

лежить...

1930

21 — 1 — 1924

Не засвічуй лампи, облиш,
хай не сиплеться жовто сніг,
ніби сивий чуб з голови...

Пада сніг
 в темну ніч,
падає,
пада сніг, і я
згадую.
Сніг...
Величезний вогонь погас,
ніби хтось на свічку дмухнув...
І місто, наче сліпа істота,
лишається під валом снігу.
Не засвічуй лапми, облиш!
Я знаю, безмовні згадки
вражають серце, мов ніж.
Падає сніг,
я згадую...

1932

ВЕСНА У В'ЯЗНИЦІ

На волі, жіночко моя,
 весна,
на волі
степами плинуть пахощі землі,
пташиний спів і ще всього доволі.
Весна на волі, жіночко моя,
 весна.

Над степом голубінь ясна...
Але не думай, що я тут сиджу й радію.
Відомо, що весна милує око,
весна — пора,
коли з кохання шаленіють.
Та що в моїм гидотнім стані
людина вдіє:
немає іншої роботи,
немає іншої свободи,
як тільки думати-гадати.
Вже сонце на вечірнім пружі,
хитаються на стінах тіні.
Ти там, де й ліг... Дзвенить у вусі...
«Де ж я?» — питаєш сам себе,
«Я ж таки тут?» — питаєшся настійно.
За ґратами шибки займаються поволі,
отже, вечір на волі.
Весняний і безхмарний вечір —
найгірший час для тих, що по в'язницях.
А чарівниця,
якій ім'я свобода,
із золотавим блиском шкіри,
вогнистим поглядом
полонить в'язнів саме навесні...
Я, жіночко моя, давно це перевірів,
ох, як давно це перевірів.

ЛИСТИ З ЧАНКИРИЙСЬКОЇ ТЮРМИ

1

Четверта година —
тебе немає.

П'ята година —
тебе нема.

Шоста, сьома...
Ще день минає.
А може...

хто зна...
У тюремнім дворі
був наш сад —
під розпеченим муром
десять кроків туди й назад.

Ти приходила,
ми сідали впритул,
на колінах у тебе
велика червона
сумка з клейонки.

Келледжі Мемеда пригадуєш?
З камери неповнолітніх.
Голова квадратова,
ноги — товсті й короткі,
руки довші за ноги.
Мемед

у якогось там дядька крав мед,
та й розбив йому каменюкою голову.
Він тебе називав «ханим-абла».
У Мемеда садок був ще менший за наш,
але вище,
до сонця ближче —
у консервній бляшанці...
Пам'ятаєш суботу
і полудень,
що зросився тюремним чешме?
Не забула ту тісню,
що лудильник Шабан-уста співав:
«Бейпазари — наш дім і наш прихист,
хто знає, де помрем на схилі літ!..»
Скільки раз я тебе малював,
та у мене лишилася
тільки твоя фотокартка:
в зовсім іншому саду
ти, спокійна
і дуже щаслива,
курям зерна даєш
і смієшся.
У тюремнім саду не було курей,
але ми реготалися, скільки хотіли,
й не були ми нещасні:
нас утішали звістки
про жадану свободу,
дослухалися ми до кроків
найдорожчих отих вістей...

А які пречудові речі

говорились в тюремнім саду...

2

Якось увечері
удвох сиділи ми
і рубаї читали Газалі:
«Ніч —

синій сад, безмежний зусібіч,
кружляння танцівниць у золотистім зблиску,
і в домовинах мертві — зі смертю віч-на-віч».

Якщо колись,
далеко десь від мене
тобі, мов чорний дощ,
життя докучить,

і знову почитай ти Газалі.
Я впевнений,
що ти до нього відчуєш
лише самі жалі:

такий самотній в безнадії
і страшно так боїться
смерті.

Хай плесом вод до тебе плине Газалі:

«У гончаревім суднику стоїть
із глини чаша — свідок лихоліть,
вона з руїн століть, у ній лишилась

мить —

відлуння слів про Кей Хосровів

подвиг...»

Ось: накопичення й стрибок.
Спекота,
 прохолоди подих,
 студінь.

У синьому безмежному саду
 невпинно
 кружеляють танцівниці...

Не знаю я,
чому і досі не забув
оці слова,
уперше їх від тебе я почув:
«Коли з тополь злітає пух,
 то настає пора черешні».

Злітає пух з тополь у Газалі,
але
не бачить майстер,
що вже черешня йде,
отож-бо через те
він смерті молиться.

Заграла музика у камері аж нагорі —
Шекір Алі взяв багламу до рук.
Вже сутеніє.

У дворі
тече вода з чешме.
На вулиці пустують діти.
Із вікон жандармерії сипнуло світло.
Стало видно трьох вовченят,
яких припнули до акації.
За ґратами — розмай,

мій синій, мій великий сад.
Найголовніше — вижити....
Моя Гатче, мене не забувай...

3

Сьогодні четвер,
в Чанкири — ти знаєш —
базар.
Пройшовши залізні двері,
до нас прибудуть
в очеретяних кошиках
булгур та яйця
і синьо-золотаві баклажани...
Я вчора бачив,
як до містечка селяни надходили.
Стомлені,
хитрі,
 підозріливі,
з журбою під бровами.
Чоловіки — на віслюках їхали,
жінки — на своїх босих ішли.
Серед них є, либонь, такі,
що ти їх упізнаєш в обличчя.
Уже другий четвер
вони, певне, шукають очима
по базару
«неспесиву стамбулку» у червоній хустині.

1940

ТЮРЕМНИЙ РЕЕСТРАТОР

Обпікаючи,
обпікаючи пальці жаринами,
оці руки торкаються людських сердець
двадцять п'ять уже років,
чверть століття
ваш покірний слуга на реєстрі
у в'язниці сидить.

Вік людської дитини,
може, довгий надмір,
а можливо, надміру короткий.

Отож вищиймо ще по чарчині.
«Від плачу,
від плачу сеї ночі, мовби трута, зробилось
МОЄ ВІНО».

До Бебеку трамвай вирушає з Емінію,
лежить морок на Рибнім базарі й давно
підить мжичка на вікна пивнички.

«Моя душе,
я тільки листочок, гнаний вітром в повітрі...»
Небіжчик Наджі!
«Марнослів'я оце,

ох, оце марнослів'я для чого?..
І чому оце люди такі сумні,
мовби скумбрія в мисці?»

Коли суду Страшного настане днина,
коли суду Страшного настане днина,
Азраїла считає
ваш покірний слуга, що сидить у тюрмі
на реєстрі з пером.
Отож виписьмо ще по чарчині...
Вам доводилось бачити, коли вішають люди
людину?
Завтра в нас одного повісять
на світанні.

Абдулгаміт
зашивав у мішки студентів
і скидав їх у море.
Дуже-дуже багато людей повішали
у період свободи.
В давній час людей вішали на мосту,
а тепер на Султанахмет.
Отож виписьмо ще по чарчині.
«Нема рівних тобі, Стамбуле,
людські душі зливаються
із душею природи тут».

Так сказав,
так сказав поет Недім Ефенді.

1940

* * *

Як солодко про тебе мріяти
поміж вістей про смерть і перемоги,
коли в тюрмі,
коли минуло сорок...

Як солодко про тебе мріяти:
ось забута рука твоя на блакитнім єдвабі
і в косах —
найтендітніша велич мого єства
і стамбульського долу...

І живе у мені, мовби друга людина, щастя
тебе кохати...

Ще на пучках твоїх відчуються пахощі
листочків калачика...

Такий сонячний спокій
і запросини тіла:
пречервоними смугами
помежована тепла
й густа
темрява.

Як солодко про тебе мріяти
і писати про тебе,
лежачи горілиць на долівці:
отоди і отам я тобі *оте* слово промовив,
воно, власне, й не слово,
а лиш світ, що у ньому є...

Як солодко про тебе мріяти,
скільки ще маю всього зробити:
тобі скриньку і персня вирізьбити,

і три метри серпанку виткати.
І схопитись раптово,
і припасти до ґрат,
і в молочну блакить прокричати
все, що я тобі написав...

Як солодко про тебе мріяти
поміж вістей про смерть і перемоги,
коли в тюрмі,
коли минуло сорок...

1945

НІЧ ВОСЬМИ ВІРШІВ

1

Найкраще те море,
в яке ніхто не заходив,
найкраща та днина,
котрої ніхто ще не мав,
найкраща дитина,
яка ще лежить в сповиточку,
найкраще те слово,
що я тобі ще не сказав.

2

Я присів і на землю дивлюся,
на моріг дивлюся,
на жучків дивлюся,
на стебельце розквітлої синьої квітки дивлюся.
Ти, кохана,— немовби земля весняна,
я на тебе дивлюся.

Горілиць я упав і край неба побачив,
листя в гаї побачив,
і лелек у блакиті побачив.

Ти, кохана,— немов небоовид весняний,
я тебе побачив.

Я багаття вночі у степу розпалив
і вогню доторкаюсь,
і води доторкаюсь,
і срібла, і тканин доторкаюсь.
Ти, кохана, як ватра, що палає під зорями.
Я тебе доторкаюсь.

Я у людях живу,
я людей люблю,
рух люблю,
думку вільну люблю,
і мою боротьбу люблю.
Ти, кохана, людина з моєї борні.
Я тебе люблю.

3

Вечір. Дев'ята година,
на майдані ударив дзвін,
зачинилась тюремна брама.
Цього разу мене триматимуть довго —
вісім років.
Жити, люба,— то мати надію.
Жити —
ніби тебе кохати — справа дуже серйозна.

4

Про тебе думати — це щось прекрасне, як надія,
це щось таке, як голос,
що читає вірші,
а голос той — найкращий в світі.
Але мені надії ще не досить,
і вірші слухати мені замало,
я хочу сам їх проказати.

5

Хіба що та єдина літня ніч...
А так не жаль минулого мені...
Останній синій зблиск моїх зіниць
тобі розкаже про майбутні дні.

6

Медом повняться соти,
очі повняться сонцем,
твої очі, кохана, завтра стануть землею,
а ось вулик наповниться медом і всоте.

7

Одного дня природа-мати оголосить:
«Сміятися, дитино, і ридати — досить».
І потече без краю і кінця
життя сліпе, глухе й безтямне.

Наче яблуко чисте й туге вкусити,
мовби в лісі сосновім повітрям упитись
в отакий кришталевній зимовий день.
О, яке це безмежне щастя — тебе любити.

1945

* * *

На горі:
обтяжена сонцем вечірнім хмарина на горі.
День одеї:
пройшов без тебе, отже, без половини світу
день одеї.
Розквітне небáвом:
тернослива небáвом розквітне
червлено-червоно.
Понесуть у повітрі безшелесні,
звитяжні крила
нашу розлуку, що так схожа на розлуку
з вітчизною...

1.X.1945

* * *

Подих вітру миттєвий...
Гілку вишні гойдає лиш раз
подих вітру миттєвий.

Пташка пісню співає на дереві:

кремля прагнуть летіти.

ТОЖ СИЛОМІЦЬ ЇХ ТРЕБА ВІДЧИНИТИ.

щоб життя таким стало,

як була ти для мене —

вірним другом —

прекрасна й кохана.

Я ж бо знаю:

бенкет стражданъ ще триває...

Та край настане...

4.X. 1945

* * *

Ми знаємо, кохана,

НАС НАВЧИЛИ

годоувати й мерзнути,

до смерті знемагати

і жить в розлуці.

Та так і не навчили убивати.

й про самогубство думка

нас іще не зачіпала.

Ми знаємо, кохана,

і можемо самі навчити,

як за людей боротися,
і як що день — то дужче,
що день — то все ніжніше
кохати...

5 X. 1945

* * *

Я знов нестерпний:
невиспаний, розлючений і впертий.
Ось глянь,
сьогодні я накинувсь на роботу,
немов на стадо чередник,
що матюком турляти звик
скотину.

А це поглянь —
на ранок у зубах стирчить
ледача пісенька — немов недогарок смердить,
і легма цілий день лежу,
і душу я собі гризу,
бо я гідкий, це чую сам,
та жаль мені
себе...

Я знов нестерпний:
невиспаний, розлучений і впертий.
Я неправий у всьому — як завжди,

нема причини, та й не може бути.
Те, що роблю — ганьба,
але не можу я себе здолати,
ревную я тебе,
прости мене...

8.X.1945

* * *

Герань духмяніше запахла,
бурхливіше заграло море,
важезні хмари заступили просинь,
земля порозумнішала —
на осінь...

Кохана,
зрілих літ і ми вже досягли.
Мені здається,
що тисячу років триває

мого життя пригода.

Та ми малята й досі:
із подивом в очах, босоніж
втікаємо, побравшись за руки, в осоння.

28.X.1945

Ось-ось осінь закінчиться
і земля ляже в сні зародковім.
Ми ж іще одну зиму будем жить
у великому гніві
край багаття святої надії...

13.XI.1945

* * *

Змалювати несила, кажуть,
всю злидоту Стамбула,
пухне з голоду, кажуть, вся надія,
а сухоти, говорять, так і точать людей.
Дівчиняток-недолітків, кажуть,
в ложах кінотеатрів,
на згарищах...
Лихі вісті доходять з мого Стамбула,
того справжнього міста,
де живе працьовитий і чесний бідняк.
Моя люба, це місто, в якому і ти живеш,
і куди б не погнали мене, у якій би тюрмі
не тримали,
я нестиму його
в полотняній торбині за спиною,
ніби тугу за дітьми у серці,
як в очах моїх образ твій,
я носитиму місто моє...

20.XI.1945

* * *

Ще де-не-де цвітуть у горщиках гвоздики,
та у долині вже на зяб зорали

й сіють.

Зібрали вже оливки.

І ніби й до зими готуються,

та разом з тим про весну прибирають поле.

Лиш я, наповнений журбою

й великим нетерплячим сподіванням

мандрів,

мов шлюп на якорі, вилежуюсь у Бурсі марне.

20.XI.1945

* * *

Дерева в долині снагу віддають

на останній спалах:

на цяточки золота,

міді,

мусянджеву латку...

І ноги биків так м'яко вгрузають у землю

рахманну,

а гори, намоклі як хлющ,

запнулись габою туману...

Це все,

закінчиться осінь сьогодні.

Ось гуси у вирій знялися завзято,
на озеро Ізнік летять.
В повітрі уже прохолода,
у ньому ще запах багаття,
у ньому вже сніг відчувається
перший...

На волю б оце,
на баскому помчати б ген-ген до верхів.
«Та ти ж бо не їздиш верхи»,— одмовиш мене.
Стривай, не глузуй, мене не ревнуй,
в тюрмі я пізнав ще одну принаду —
полюбив я природу,
майже так, як тебе кохаю...
Вп обидві од мене далеко...

12.XII.1945

* * *

Вночі раптово випав сніг,
і ранок розпочавсь воробами,
що розліталися з пухнастих білих віт.
Вздовж бурської долини,
скільки сягаєш зором,—
зима:
забілюється все, без краю і кінця.
Кохана,

змінилася пора —
стрибок після тривалого розвою.
А під снігами, працюйте й горде,
вже знову
розвивається життя...

13.XII.1945

РУБАЇ

Я людина, я турок Назим Хікмет,
я турецький поет,
з голови і до ніг — боротьба я й надія,
віра я і журба. З голови і до ніг я
із цих прикмет.

*

Я — диктор, мій голос —
ніби зернина, важка і гола.
Я кажу: «Звірте час із годинником серця мого,
дзвін удосвіта вдарить на сполох».

*

Наші руки обтяжені, немов гілля плодами,
їх ворог струшує, щоб скористатись нами,
а щоб плоди зібрати легко й тихо,
не ноги нам, а голову кує в кайдани.

*

Поки матусі, няні, диктори вчать нас,
як шлях в житті знайти,
брехні, що у книжках, серцях, так легко
все перемогти...

І осягти, моя кохана,— це велике щастя,
суть усього, що відійшло й приходить, осягти.

*

Місячна ніч, жасмин і сад, і ця сира земля,
вони й тоді яснитимуть, коли вже зникну я,
адже вони й тоді ясніли, коли ще не було мене,
й тоді, коли у цій подобі прийшла душа моя...

*

Що день, то все яснішає світання.
Немов на дно осуга сіла, так розвиднілося
зрання,
розвиднілось, як тільки можна:
наче лишились ти і я, та ще кохання.

*

— Твої вуста — мов цілий світ,— поцілувавши,
так вона сказала.—
І трунок цей не ти відкрив: то з кіс моїх
весна летить,— сказала.—
Чи в мої очі подивись, чи глянь на небо —
сліпий, хто зір ясних там досі не впізнав,—
сказала.

幸

Я не можу обняти тебе, хоч твій образ
у серці віносив,
хоч зоріють у місті твої очі,
повні іскристості,
та бунтарське здавання твоїх полум'яних вуст,
як вода непокірна,
я не можу торкнутися навіть ясної
чистості.

✱

В саду тюльпановім, під світлом місяця,
вино так гарно пити,
і з ревним щемом про миттєвість світу
говорити,
та цей солодкий біль нам не судився,
бо випало в халупі, чорній як земля, прожити.

✱

Між тобою і мною — різниця єдина:
ти — бездумна крилата пташина,
канарко моя,
в мене ж — думка і руки, а тому я людина.

✻

Яхия Кемалю згадую: найкращого
османського поета,

як зараз бачу: повний, в окулярах,
очі геть сумні,
та знову виринає думка вперта:
Байрон за Грецію поліг в борні.

1945—1947

СПРАВА

Як зашаріє на рогах волів зоря,
пишаючись, оратиму терпляче землю,
під босими ногами вона лежатиме,
волога й тепла.

У моїх м'язах мерехтливий тремкіт,
до полудня кую залізо,
аж червоніє темрява.

Зелене листя — щонайкраще в світі,
в післяобідню спеку рву оливи;
обличчя, очі, одяг — в сонця зливі.

Щовечора до мене гості ходять,
для всіх пісень
у мене двері навстіж.

Опівночі заходжу по коліна в воду
і витягаю з моря сітку,
там зорі й риба — жужмом.

Менé питають, що зробив
для світу,

для людства і землі,

для темряви і світла.

Тож не бари мене, роботи маю досить,
я на балачку часу не загаю,
бо в мене справи: я тебе кохаю.

1948

ОСЬ ТАК, ІСМАЇЛЕ-ЛАЗЕ

Я весь у промені.

І руки спрагли,
світ прекрасний.

Деревами не вдовольнилися очі,
вони ж такі зелені та сповнені надії.

Крізь гай шовковиць струменіє шлях в осоння,
а я біля вікна тюремного шпиталю.

Не чую навіть, щоб смерділи ліки,
мабуть, десь розцвіли гвоздики.

Отак ось, Ісмаїле-лазе,
справа, либонь, не в тому,
щоб не потрапить до в'язниці,
справа у тім, аби в тюрмі не похилитись!

1948

* * *

Вже дні коротшають. І почались дощі.
Та мої двері ще не зачинились.
Вони, чекаючи, стояли навстіж,
Але чому ж ти забарилась?

Зелений перець на столі, і хліб, і сіль,
І в глечyku вина лишилось.
Тебе чекаючи, я випив половину,
Але чому ж ти забарилась?

Плоди достиглі висять ще в саду,
Медами повні — зашарілись.
Вони попадали б на землю, якби ти
Була надовше забарилась.

1949

КІЛЬКА ПОРАД ТОМУ, ХТО СИДІТИМЕ В ТЮРМІ

Якщо ти в батьківщину віриш,
у людину
і в світ,—
тебе коли не повісять,
то посадять в тюрму.

Навіть якщо на десять,
навіть якщо на п'ятнадцять років тебе
ув'язнять,

не говори ніколи:

«Краще б я, наче прапор,
майорів
на шибениці!» —

бо життя — це борня,
щастя тут, що й казати, небагато,
але мусиш на зло супостату

хоч на день якийсь
довше прожити.

У тюрмі ти, напевне, будеш дуже-дуже самотній,
ніби камінь на дні криниці,
але мусиш, одначе, так дослухатися

до всесвітнього гомону,
щоб почути в тюрмі,

як шелесне листочок десь у третім болоті.

Сподіватись листів у в'язниці,
до світання дивитись у стелю
та співати сумних пісень —
це звабливо, але небезпечно.

Подивляйся у дзеркало лиш тоді, коли голишся,
скільки років тобі — забудь,
та гляди, аби воші не заводились в тебе,

пам'ятай, небезпечні також
весняні вечори,

і ще хліб

до останньої крихти з'їдай,

а сміятися лише на повний рот звикай.
Ну і, знаєш, буває,
що кохана твоя когось іншого там покохає,
не кажи, що тобі до шмиги,
бо для в'язня це так, як гілка розів'ється
і раптом — хрусь!..
Іще дуже погано гадати про троянди,
квітучі гаї,
краще думай про гори й моря,
намагайся читати й писати якомога більше,
раджу взятись до плетива
або виливати люстерка.
І ось так, у тюрмі
десять літ, якщо не п'ятнадцять
або й більше,
можна вижити,
й це тоді, коли не тьмянітиме
ота грудка, той камінь коштовний,
що ліворуч у грудях лежить.

1949

* * *

Залишилось позаду тринадцять років тюрми,
та сімнадцять іще протримають,
але в грудях червоне, мов кров, знамено палає,

та ще жінку я білу, немов молоко, люблю
і співаю тюркю, в ній надія — з усіх тюркю,
в ній журба, перемога і радість —
всіх людей, всіх моїх людей,
а в долоні рука. Тої жінки,
що не може торкнутись моєї руки.

1950

ЛАСКАВО ПРОШУ

Ласкаво прошу, моя дружинонько, ласкаво
прошу,
перевтомлена.

Помив би ніженьки тобі я,
але не маю води трояндової в срібній мисці.
Не напою тебе шербетом на льоду,
спрагою зсушену.
Не запрошу до столу,
голодну.

Мій дім убогий, як і моя вітчизна закріпачена.
Ласкаво прошу, моя дружинонько, ласкаво
прошу!

Ти стала на порозі —

й бетон столітній — вже левада,
ти засміялась —

і на ґратах троянди квітнуть,

так проникливо буде співати пісень...

Слово мовиш ти теж чудово —

я з цим добре справлявся,

поки нерви мав справні —

з твоїх вуст напиватися б меду.

І дівчатам з тобою

непереливки ой же буде, Мемеде!

Дуже важко

без батька юнакові рости.

Отже, сину, не вражай мамі серця,

я не міг її звеселити,

звесели, сину, ти.

Твоя мама —

м'яка, ніби шовк, і міцна, ніби шовк,

твоя мама

і бабусею буде вродлива,

як в той день, коли вперше її побачив

біля Богазичи,

їй сімнадцятий лиш пішов...

Місячний променю,

сонячний променю мій,

ніжна моя бросливо,

де є на білім світі

ще така вродлива!..

Ми із твоєю ненею

на зорі розлучились,

щоб зустрітися знову,

тільки нам не судилось.

Твоя мама —

найкраща, найрозумніша,

хай аллах їй дарує сто років життя...

Не боюсь я, Мемеде, смерті,

але ба! В час роботи не раз

защемить мені серце,

в самоті дуже важко лічити

дні життя.

Світом, сину, вдовольнитись ніяк

неможливо, мій сину...

Жити в світі не можна так,

ніби ти на квартирі

або наче приїхав

улітку на дачу,

жити треба лиш так, як у батьківській хаті.

Вір землі, і воді, й зернині,

та найперше — людині,

у книжках, у хмарині й машинах кохайся,

а найперше — в людині,

і журбу відчувай

усохлої гілки,

погаслої зірки

і калічки-тваринки,

та найперше — людині.

Хай тебе утішають блага всесвіту цілого,

хай тебе утішають літо, осінь, зима й весна,

та найперше тебе хай утішить людина.

Мемеде,

є у світі країна

Туреччина —

то моя і твоя батьківщина,
там живуть працьовиті, звитяжні й

статечні люди,

вони бідні,

та в їхній крові нема й крапельки води.

Наш народ у ярмі,

та він виборе кращу долю,

на твоїй і моїй землі ти

з народом своїм укупі

комунізм побудуєш,

ти в руках його будеш тримати і побачиш

на власні очі.

Мемеде,

я помру далеко

від рідної мови і пісні,

від рідного хліба і солі,

у журбі за матір'ю твоєю, за тобою,

за друзями і за народом,

але не у вигнанні,

не в чужинців,

я помру у країні моєї мрії,

в тому білому місті, де я прожив

світлу днину останню.

Мемеде,

дитино,

я тебе доручаю

Комуністичній партії Туреччини.

Йду

спокійний.

В тобі залишиться,
у моєму народі безсмертним стане
те життя, що в мені погасло.

1953—1955

НОВИЙ РІК

Падав сніг, цілу ніч падав сніг,
Сявав так, що зірки пробудились.
Десь далеко є місто і вулиця в нім.
І стоїть дерев'яний будинок.

На подушці синок мій дріма,
Русий чубчик лоскоче повіки,
Тихо в хаті й самотньо — гостей нема,
Тільки бідний Стамбул мій у вікнах.

Десь гудок заревів у пітьмі,
Мюневвер знову глянула в книжку,
А тоді в самоті, як у вічній тюрмі,
Гірко-гірко заплакала нишком.

Десь далеко є місто і вулиця в нім,
І стоїть дерев'яний будинок.
Падав сніг, цілу ніч падав сніг,
Сявав так, що зірки пробудились.

1956

ЛИСТ ІЗ СТАМБУЛА

Любий,
пишу тобі в ліжку —
стомилась надмір,
подивилася в дзеркало — аж зелена.
Надворі холодно, літа не буде.
Дров за тиждень згорає на тридцять лір,
а ніякої ради.

Оце щойно стояла на кухні,
то напнулася ковдрою.
Шибки повибивані, відсиріли рами,
аби хоч двері зачинялися щільно.
Далі тут залишатись не можна,
ще розвалиться, чого доброго,
треба б щось підшукати,
але все так дорого,
що не знаю, як і найняти...
Але нащо я все це тобі пишу?
Щоб тебе засмутити ще більше?..

Тільки з ким же мені поділитися горем?

Ти пробач.

Хоч би швидше теплішало,

особливо вночі дошкуляє.

Правда, іноді сниться Африка.

Оце снилося, ніби в Алжир я попала.

Наче спека, а я гуляю,

аж це куля пробила чоло,

крові витекло з мене

хтозна й скільки, та я не померла.

Щось на мене, мабуть, найшло,

все здається, що я постаріла,

а мені й сорока ще ж нема,

а здається, що я постаріла,

розповім комусь — все дарма:

починають читати нотації.

Ну та досить про ці мудрації.

Виявляється, чеховську «Вітрогонку»

зняли в кіно,

у Парижі був показ. Пройшов із успіхом.

Чи ж і справді у всьому ота вітрогонка винна?

Лікар — милий, я дуже його люблю,

та одначе віслюк він, це ж видно.

Врешті, хто з них нещасніший, безпорадніший?

Хто з них винний найдужче?

А сьогодні передавали

парагвайські пісні по радіо.

Ніби сонцем, любов'ю та потом
їх писали на листі колючому,
хоч тужливі, та повні надії.
Парагвайські пісні я люблю.
Лист отримала від Адвіє.
Пише, ніби за мною скучила,
що не може мене забути,
а мені дуже дивно, адже не рік
проминув з того часу, як ти утік,
а вона й на поріг не ступила,
я вже й голос її забула,
більше того, якось на свято
я зустріла її на вулиці,
так вона одвернулась.
А були ж ми подружки...
Дружба й справді на дерево схожа,
як засохне вже раз,

то бруньок не чекай удруге.

Не писатиму їй,
бо навіщо?
Якщо й зайде — не знаю гаразд,
чи знайду що сказати.
Та лихого про неї не думаю.
Хай живе на здоров'я.
Кажуть, вийшла за дуже багатого,
тільки він маніяк чи що...
Словом, дуже вже хворий,
а вона ж така жвава та сильна.

Оде подивилась на нашого сина,
спить собі, світлочубий, рожевий,
ковдру скинув, то я накрила.

Сумну звістку по радіо щойно сказали:
Ірен Жоліо-Кюрі померла.

Ще така молода.

Про Іренину матір

я давно колись книжку читала,

та ще й досі пригадую

про двох доньок її слова:

«Ці русяві дівчатка — дві античні статуї».

А тепер ось одна — нежива.

Як тобі й пояснити:

так, ця жінка — великий учений,

так, велика людина,

та сьогодні вона для мене —

лиш русяве дівчатко.

І так гірко мені, так тяжко,

що я плакала цілу годину

за Ірен Жоліо-Кюрі.

Правда ж, дивно?

Коли б їй сказали:

«Ірен,

після смерті твоєї

одна жінка — не знайомі ви зовсім —

у Стамбулі

оплаче тебе»,—

ото здивувалась би справді.
Про її чоловіка подумала...
Може б, лист написати,
Розділити горе його?
Тільки як же зарадити справі,
я ж не знаю адреси.
Чи дійшов би мій лист,
коли б я написала:
«Париж.
Жоліо-Кюрі»?
Ще в газеті читала,
що в Парижі помер якийсь письменник.
Ти про нього й не чув, напевне.
Дуже-дуже старий,
але справа не в тім,
егоїст він страшенний,
словом, погань лукава:
цілий вік над усім насміхався,
і нікого весь вік не любив,
лише псів та котів,
правда, тільки своїх.
Перед смертю давав інтерв'ю —
кпину й тут не минув —
намагався сміятись зі смерті,
а насправді ж гидкий боягуз.
У газеті ще й знімок був:
викапана моя бабуся,
капелюха лише на голову кинь,
отакій.

До страхіття самотній
та немічний дід.
І його мені жаль.
Справді, дуже шкода чомусь:
чи тому, що так схожий
на бабусю,
чи тому, що самотній дуже.

Жаль,
та все-таки менше,
ніж Ірен.
Адже я за дітьми журюся
та її чоловіком,
а ще дужче за цілим світом,
що велику людину втратив.

А для тебе новина є приємна:
у письмі вже потроху петрає
твій синочок ледачий,
а читає, босота, таки й зовсім добряче.
Славно, правда ж?
Кожну літеру з чимось порівнює:
А — це хата,
Т — сокира,
В — людина пузата.
Та боюсь, що ледачий виросте,
намагаюсь привчить до роботи.
Якби донька, то це було б легше —
жінка в будь-якій віці вміє лад собі дати,—

а хлоп'я п'ятирічне до чого удатне?
Аби вже теплішало...
Та нічого, потепліє.
Розписалася я...
Ти ж дивись там, себе бережи.
І одразу ж пиши.
І не треба мене втішати,
що, мовляв, Мюневвер розумниця,
якось там проживе,
й таке інше.
Я без тебе руїна та й годі.
Пам'ятай мене
і себе бережи.
На добраніч.
Цілую в очі.
Себе бережи.
І одразу ж пиши.
Не в'яли собі серце моїми скаргами,
ти забудь їх,
мене ж пам'ятай.

1956

ШЕВЧЕНКОВЕ ПЕРО

Я на порозі міста зупинився
І зрозумів, що це ж про нього мріяв,
А ще як в очі карі подивився,
То так відразу й закохався в Київ.

У ньому гори й води — все священне,
І золотих пісків Дніпро насіяв,
Стоять каштани, мовби наречені,
І я відразу ж закохався в Київ.

Йому вже тисяча п'ятсот. Віками
Його точили люті буревії,
Обличчя помережане пружками,
Та я відразу ж закохався в Київ.

Над ним блакить, як у моїм Стамбулі,
І ніби рідний вітерець повіяв.
Я Київ славити у віршах буду,
Бо я відразу закохався в Київ.

Лиш на порозі міста я спинився,
Мене в задумі привітав Шевченко,
Йому я в щирі очі подивився,
Вустами до руки припав низенько.

Ми їли хліб і сіль в його господі.
Лице в Дніпрі умивши, я промовив:

«Ти ніс, учителю, судьбу *свого* народу,
Ї мене ж — про *мою* вітчизну слово».

Ми з ним про вірші й думи говорили,
«Словам із серця треба дати крові»,—
Сказав Тарас. І я почувся в силі,
Коли подав мені своє перо він.

1956

ДОБА У ПРАЗІ

РАНОК

БАРОККО

Небо у Празі ясніє з одного боку,
а з іншого — ляпає сніг,
мокрый,
свинцевого кольору.

У Празі поволі прояснюється барокко:
тривожне, далеко,
в позолоту вчорнилась печаль.
На птахів, які прилетіли з померлої зірки,
схожі статуї
на мосту Карла Четвертого.

Вийшов з депо перший трамвай,
вікна світлі, жовтогарячі,
та я знаю,
всередині поки що зимно —
ще не надихали пасажирів, ще нікого немає.
У Празі Пепік п'є каву з молоком,
кухня біла, а стіл дерев'яний чистий-чистий.
Небо у Празі ясніє з одного боку,
а з іншого — ляпає сніг,
мокрый,
свинцевого кольору.

Їде у Празі віз
 в одну конячину
 повз єврейське кладовище.
 Туга за іншим містом — вантаж на возі,
 а візник — я.
 У Празі поволі прояснюється барокко:
 тривожне, далеке,
 в позолоту вчорнилась печаль.
 На єврейському цвинтарі в Празі
 тиха смерть, без зітхання.
 Ах, кохана, ах, кохана,
 еміграція гірша за смерть...

20.XII.1956

ПОЛУДЕНЬ

ГОДИННИК МАЙСТРА ЯНОША
 Сніг перестав спочатку вгорі,
 там, де Празький замок стоїть.
 А потім така чудова,
 свіжа, світла ніжна блакить
 спалахнула раптово
 над каштановим гаєм.

Поет, якого точила печаль,
далеко від рідного краю —
у Старому Граді стояв і мовчав —
самотній.

Дванадцять ударив
годинник майстра Яноша
на готичному мурі у високості,
і в мелодіях золота
з годинника
вийшли святий Петро,
та в скорботі
дванадцять апостолів,
та Іуда з калиткою,
та віра, та гніт і чвари,
«і прийшли, і йдемо»,
і внизу кам'яний яничар
похмурий, печальний,
і смерть у дзвони вдарила,
і на Горі заспівали півні.
Поет, якого точила печаль,
далеко від рідного краю
дивився довкола й мовчав.
І на пагорб опівдні
ніжна і свіжа блакить
легко-легко летіла.

29.XII.1956

НІЧ

БУДИНОК ФАУСТА

Ночі пізньої

попід вежами та склепіннями

я всю Прагу пройшов.

Небоовид у темряві — куб алхіміка

для перегону золота — полум'я синє-синє.

Я зійшов до майдану Карла.

Там, за рогом, де клініка,

будинок Фауста у саду заховався.

Я постукав у двері,

доктора не було дома.

Атож,

два століття тому

через дірку

отакої ось ночі

його витягнув дідько.

Знову стукаю.

В цьому домі і я дам розписку Мефістофелю,

я ж бо кров'ю її підпишу,

навіть юності я не хочу,

навіть золота й розуму не прошу —

мені туга все душу точить.

Я у чортовій владі.

Тільки хай на годину мене до Стамбула зводять...

Я у двері стукаю, стукаю.

А вони все зачинені.

Ну чому?

Може, виконать волю мою сатана незугарний?
Може, цю мою душу драну
вже й купити не варто?
Опівночі з'явився над Прагою місяць
лимонної барви.
Я стою під дверима будинку Фауста
та все стукаю, а вони ж і не рипнуть...

22.XI.1956

ОПТИМІСТИЧНА ПРАГА

1957 рік, 17 січня.

Дев'ять годин, одна в одну.

Ясно-рожевий мороз,
мороз ясно-блакитний,
небрежливо-сонячний мороз.

Ще чого доброго замерзнуть вуса мої руді.

Прага вирізьблена алмазом

на карбованім келиху,
ледь торкнешся — і тремоло:

золотисте, малинове, прозоро-чисте.
Дев'ять годин, одна в одну,

на моєму годиннику
і на всіх, що на вежах.

Ясно-рожевий і ясно-блакитний мороз,
мороз небрежливо-сонячний.

Дев'ять годин, одна в одну.

В цю хвилину, в цю мить

жінки народили без болю
і нікому не трапились
мари на вулиці,

В цю хвилину, в цю мить
 пішли вгору усі криві,
 крім кривих температури.

В цю хвилину, в цю мить
всі жінки вродливі, чоловіки з глуздом,
а манекени незасмучені.

В цю хвилину, в цю мить
діти в школах відповіли,
не затнувшись, на всі питання.

В цю хвилину, в цю мить
у всіх печах палає вугілля
й калорифери гарячі,

а баня Чорної вежі
знову золотом сяє.

В цю хвилину, в цю мить
всі сліпі про незрячість забули,
а горбаті — про спини сутулі.

В цю хвилину, в цю мить
я не мав ворогів,

і нікому не липло до думки,
буцім те, що минуло, можна знов повернути.

В цю хвилину, в цю мить
Вацлав зліз із бронзового коня
й загубився в юрбі —
хтозна, як то могло статися.

В цю хвилину, в цю мить
ти мене кохаєш, люба,
як ніколи й ніхто не кохав.

В цю хвилину, в цю мить

ясно-рожевий мороз,
мороз ясно-блакитний,
небрежливо-сонячний мороз.

Прага вирізьблена алмазом

на карбованім келиху,
ледь торкнешся — і тремоло:
золотисте, малинове, прозоро-чисте...

19.I.1957

ІЗ СОФІЇ

Я в Софію приїхав весняного дня, моя люба.

У Софії, де ти народилась, якраз квітувала
липа.

Я без тебе по світу блукаю,
так нам судилось, либонь,
що діяти маю?

У Софії дерева гарніші за стіни,
у Софії спочатку дерева:

хоч би й явір,
коли стане у дверях,
потім сяде на килим яскравий...

Чи Софія велике місто?

Міста, моє серце, не проспектами міряють,
а правицею майстра та віршами.

Так, Софія — велике місто...

Вечорами народ висипає на вулиці тут,
і з дітьми, й без дітей, молоді і старі,
і за руки, і в коло, пліч-о-пліч, впритул,
гамір, гомін і сміх,

і вниз, і вгору...

В рамазан так гуляє ночами Стамбул
(Мюневвер, ти не знаєш тієї пори).

Ні... минули ті дні...

Щоб тепер у Стамбулі я був —

чи журився б за тим?

Вдалині ж від Стамбула

сумую за всім,

навіть місцем побачень в Ускударській тюрмі...

Я в Софію приїхав весняного дня, моя люба,
у Софії, де ти народилась, якраз квітувала

липа.

Уявити не можеш, як мене привітали

твої земляки,

вся Софія для мене — це дім братів,

та не можу і в братовій хаті я забути

свій дім...

На чужині буття — ох тяжке ремесло, ой тяжке...

24.V. 1957

ОДЕРЖАВ ЛИСТА ВІД МЮНЕВВЕР, ВОНА ПИШЕ:

Розкажи, Назиме, про місто, де я народилась.
Я була ще дівчам, коли звідти батьки виїжджали,
але мову болгарську, виявляється, знала.

Яке місто Софія?

Я від матері чула,
що Софія — маленьке місто,
а тепер, отже, виросло.

Ще б пак,

сорок років минуло.

Пам'ятаю ще «Парк Бориса»,
він найбільший порівняно з іншими парками,—
фотографії навіть лишилися —

дуже сонячний, дуже зелений парк,
я там з нянькою гралася ранками.

Ти сходи і посидь в ньому трохи.

Може, лави побачиш, я бавилась там,
хоч вони досі певне потрухли.

Куди кращі дерева,
вони довше, ніж пам'ять, живуть.

Ти знайди найстаріший каштан,
сядь під ним і про все забудь,
навіть те, що в розлуці ми й досі...

Думай тільки про мене...

24.V.1957

ГОТЕЛЬ «БОР»

Нема шляху до сну в цій Варні,
нема шляху до сну:
бо зорі близько так понависали,
бо так багато їх, бо сяють,
шепочуться померлі хвилі із камінням,
та з черепашками
на ріні,
і з баговинням солоним шепчуться;
бо в морі мотор стукоче, ніби серце,
бо стовпилися згадки у кімнаті —
Стамбул полишивши,
через Босфор пройшли
і товпляться в моїй кімнаті:
в цієї ось — зелені очі,
в тієї — руки закуті в кайдани,
а в сеї — хустина в руді,
лавандою напахчена хустинка.
Нема шляху до сну в цій Варні, моя люба,
в цій Варні у готелі «Бор».

2.VI.1957

У ЛИСТІ ДО МЮНЕВВЕР
Я НАПИСАВ ТАКЕ:

Дерева стоять, а лави померли,
«Парк Бориса» називається «Парком Свободи»,
Під каштаном я думав лише про тебе,

Лиш про тебе, отже, Мемеда,
Лиш про тебе з Мемедом, отже,
про рідний край.

2.VII.1957

ОСТАННІЙ АВТОБУС

Північ. Останній автобус.
Кондукторка дала мені квиток.
Не чекають на мене удома
ні бенкет, ні горілки чарчина,
ні лихая судома.

Жде розлука мене.
До розлуки іду я без страху
і суму.

Обіч мене постала велика пітьма.
Відтепер маю змогу я світ спозирати
в неквапливій розраді.
Не збентежить мене навіть зрада
побратима,
коли, руку потиснувши, загородить ножа.
Хай тепер провокує й нацьковує ворог — дарма.
Через хащі кумирів я сокирою шлях проклав —
ох і легко ж вони попадали!..
А тепер все, чому був повірив, я просіяв
на сито —

майже все впало чисте, отож спасибі.
Що за світла довершеність у мені,
і який же я вільний.

Обіч мене постала велика пітьма.
Відтепер маю змогу я світ спозирати
в неквапливій розраді.
І ось я, звівши голову, поглядаю довкола,
постають із минулого переді мною
слово,
запах
і знак рукою.

Слово — дружнє,
запах — духмянний,
знак рукою — моєї коханої.
Не сумую вже більше за тим, що пропонують
згадки.

Спогадів не позиваю.
Власне, я ні на що не скаржуся,
навіть на те, що болить без угаву
серце, мов здоровенний зуб.

Обіч мене постала велика пітьма.
Але що мені нині секретарок ляцання,
міністерська пиха.

Повну світла за ряжкою ряжку виливаю на себе
і дивитися можу на сонце, не мружачи очі.
Й спокусити мене не годна
найкрасивіша брехня,
а шкода...

І від слів своїх та чужих
я тепер не хмелію ущерть.
Ось так, моя люба.
Обіч мене постала смерть.
А світ — світ кращий, ніж був давно,
Досі він був моя білизна, моя одежина,
це ж — почав я її міняти.
Був я вагонне вікно,
а тепер — станція.
Був у хаті кімнатою,
тепер я — двері без ключа.
Я тепер іще дужче люблю гостей.
А спека жовтіша, ніж раніше,
а сніг іще біліший, ніж давніше.

21.VII.1957

КОНЦЕРТ ДО-МІНОР № 1 СЕБАСТЬЯНА БАХА

У саду винограднім осіннього ранку
ряд за рядом, за вигином вигин
повторення лоз,
на лозі — виноград,
виноградин — на гроні,
блиску світла — на ягідці кожній.
В дуже білому й дуже великому домі
вечорами — повторення вікон,
світла — в кожнім вікні.

І всезливних дощів повторення
на дерева, на землю і море,
на обличчя моє, і на очі й долоні,
і дрібних крапельинок на шибці
повторення.

І повторення днів моїх,
що один на одного так схожі,
що один на одного не схожі.

І повторення плетива у заплітанні,
і повторення в зорянім небі,
і повторення мовами різними слова
«кохаю»,
і у листі повторення дерева,
і в житті, де гіркота зникає на смертному одрі,
повторення.

У снігу, що спадає, повторення,
у снігу, що спадає помалу,
у снігу, що лапатий спадає,
у снігу, що мете аж хурделить,
засипає ця хуга, реве завірюха
і дорогу мені заступа снігове повторення.

Дітлахи забігають у двір,
забігають у двір дітлахи.
Тротуаром йде жінка стара спроквола,
іде жінка стара тротуаром спроквола,
стара жінка спроквола іде тротуаром.

В дуже білому й дуже великому домі
вечорами — повторення вікон,
світла — в кожному вікні.

Виноградин — на гроні,
блиску світла — на ягідці кожній.

В просуванні до правди, добра і краси,
у борні на дорозі до правди, добра і краси,
у підкоренні правди, добра і краси.
У безмовних плачах і усмішці твоїй, кохана,
у риданнях і реготі,
в білозубому сміху твоєму повторення.

У саду винограднім осіннього ранку
ряд за рядом, за вигином вигин
повторення лоз,
на лозі — виногрон,
виноградин — на гроні,
блиску світла — на ягідці кожній,
в блиску світла — серця мого.

Моя люба, у повторенні — диво
неповторності всеповторення...

23.II.1958

Варшава

РОЗМОВА З МЕРТВИМ НЕЗВАЛОМ

Як ти пішов, одразу ж
похолодніло, пороша віяла.
То небо, кажуть,
оплакало покійного.
Але, сам знаєш, весна вже.
Тринадцятого квітня сонце заяріло,
Прага усміхнулася раптом,
та ще й де — біля могили,
хоч говорили про тебе
так, ніби молились,
і на вітринах, від сонця теплих,—
твої портрети в траурі.
Погода може зіпсуватися,
та все-таки невдовзі травень...
А в Празі травень сам знаєш який —
аж геть зелений і золотавий,
коли захопить вулиці, то витирають
дівчата сум, немов шибки.
І туга, що лишилася від тебе,
зникає з вулиць Праги,
як твоя тінь.
Таке життя... І, як до правди,
добросерді покійні —
розумні життєлюбів —
сороковин не прагнуть,
не кажуть: «Після мене хоч потоп!»,
а йдуть від нас, лишаючи не марність,

а щось корисне: усміх милий,
або дерево, чи слово гарне.
Вони не ділять із живими
мóрок могили
і каменя могильного тягар
самі ж і носять,
а що нічого у живих не просять,
то начебто ніколи й не вмирали...
Я знаю, Незвале, що й ти —
один із померлих Праги,
залюблених у світ,
розумних і добросердих...

До телефону кличуть,
як шкода розлучатись.
Щасливо залишатись, брате Незвал!
І все-таки у нашім світі
щонайсолодше — світло...

20.IV. 1958
Прага

РОЗМОВА З МОЇМ ТОВАРИШЕМ ПОЕТОМ ТАУФЕРОМ У КАВ'ЯРНІ «СЛАВІЯ»

Над Влтавою в кав'ярні «Славія»
люблю вести розмову тихомовну
з моїм товаришем, поетом Тауфером,
та ще як ранком, та ще весною.

Та ще як ранком, та ще весною
буває любо нам полинути в розмові,
то загубитись, то знайти один одного.

Та ще як ранком, та ще весною
вся Прага у тумані золотому,
мов яблуко велике і червоне.
З могили саме вийшов Незвал,
в руках у нього серце пошматоване.
Йому назустріч з Румелі Гісару
Орхан Велі помалу підійшов.
Скидався наш Орхан на явора,
а з його серця кров точилася так само.

Ми, Тауфєре, теж із того цеху,
і нам відомо, що серед митців
найбільше крові віддають поети,
бо, щоб найпотаємніше пізнати,
себе самого гризти — це ще мало:
потрібно на поживу роздавати
ще й іншим своє серце.

Вся Прага у тумані золотому,
попід мостами із водою Влтави
сюди прилинув з чайками Стамбул.

Ходімо, друже Тауфєр, на міст легіонерів
і чайок хлібом нагодуймо.

26.IV. 1958
Прага

ПОКИ Є ЧАС, КОХАНА

Поки є час, кохана,
й Париж не поруйнований і не згорів,
поки є час, кохана,
і моє серце ще на своїй гілці,
в одну з ночей, одих ночей травневих,
я мушу до стіни тебе притиснути й поцілувати
в губи
на набережній Вольтера,
а потім, лицем звернувшись до Нотр-Даму,
ми маємо дивитися на його квіти,
і ти повинна мене обняти раптово
від страху, радості та здивування,
заплакавши безмовно,
і зорі мусять сіятися мжичкою,
з дрібним дощем мішаючись.

Поки є час, кохана,
й Париж не поруйнований і не згорів,
поки є час, кохана,
і моє серце ще на своїй гілці,
в цю ніч травневу нам треба набережню перейти
під вербами, кохана,
під вербами плакучими і мокрими.
І я тобі сказати маю тих кілька слів Парижа,
найкращих, небрежливих,
а потім я, насвистуючи пісню,
здихати маю від щастя,
і ми повинні повірить людям.

А вгорі будинки кам'яні
 рівнесенькі, без ямочок і горбиків,
 один до одного попритулялись;
і їхні стіни з місячного сяйва,
і рівні вікна на ногах позасинали.
А там, на протилежнім березі,— вже Лувр,
 освітлений прожекторами,
 для нас освітлений,
 палац наш кришталевий.

Поки є час, кохана,
й Париж не поруйнований і не згорів,
поки є час, кохана,
і моє серце ще на своїй гілці,
в цю ніч травневу на набережній біля складів
 ми на бочках червоних посидіть мусимо.
А перед нами канал у темряву втікає.
Ось пропливає пором.
Кохана, привітаймо
оцей пором із жовтою каютою.
В Голландію чи Бельгію його дорога?
Біля дверей каюти — жінка у білім фартушку,
 вона так мило усміхається.

Поки є час, кохана,
й Париж не поруйнований і не згорів,
поки є час, кохана...
О парижани, парижани,
нехай Париж ніколи не буде поруйнований
 і не згорить...

13.V.1958

БДЖОЛИ

Бджоли — немовби краплини меду,
бджоли до сонця несуть винограда,
вони прилетіли з моєї юності,
і яблука ці звідтіля,
яблука ці червоні,
й дорога у золоті куряви,
білі камінчики біля річки,
і віра моя в пісні,
і день оцей без хмаринки,
цей день голубий звідтіля,
і туга моя,
і незаздрісність,
і море, яке горілиць
лежить голісіньке й тепле,
і зуби сяйливі в оцім товстогубім роті...
В кавказьке оце село
бджоли, немовби краплини меду,
на лапках своїх принесли
аж із моєї юності,
яку я десь був забув,
якою не вдовольнився.

13.IX.1958

ВЕЛИКЕ ЛЮДСТВО

Велике людство

пароплавом їде на палубі,
поїздом — у твердому вагоні,
битим шляхом — пішки,
велике людство.

Велике людство

у вісім років стає до роботи,
у двадцять — одружується,
в сорок — помирає,
велике людство.

Крім великого людства,

хліба всім вистачає,
і рису так само,
і цукру так само,
і ситцю так само,
і книг так само,

усім вистачає, крім великого людства.

На землі великого людства немає затінку,

у вікнах — шибок,
на вулицях — ліхтарів,

та у великого людства є надія,
без надії жити не можна.

1958

З ЛЕНІНИМ

Так у життя пірнути,
Як в осоння пірнають.
Для чого на світ прийшов,
для чого живу?

Одну

відповідь здобути.

Молодим лишатись разом із щоденням,
молодим лишатись разом із майбутнім,
лишатись молодим,
одна лиш земля зелена,
один червоний прапор,
білий голуб один,
з Леніним з одної пісні бути,
з одного окопу,
з річки однієї і споруди...

Лютий 1960

ВІРА ПРОКІНУЛАСЬ

Сплять на ногах стільці
і стіл — тієї самої
розлігся килим горілиць
заплющив очі візерунок
дрімає дзеркало

вікна щільно стулили повіки
заснув балкон додолу ноги звисив
димар куняє на сусідньому даху
акації на тротуарі сплять
на небі полягали
зоря із місяцем
й тоді заснуло світло в хаті і надворі
та ледь прокинулася ти моє серденько
й попрокидалися стільці
й хитнулися з кутка в куток
і стіл — тієї самої
килим розпростався
очиці візерунків блим та блим
проснулось дзеркало мов на зорі озерце
розкрили вікна свої великі очі
балкон прокинувся
хутенько підібгавши ноги
і закурів димар навпроти
надворі цвірінькають акації
умився місяць
і кинув зірку з неба в нашу хату
і в хаті і надворі прокинулося світло
і зарясніло у твоїх косах
та й овинуло стан твій
білі ноги

*Травень 1960
Москва*

* * *

Кожний мій день — скибка дині,
що пахне землею,—
лиш завдяки тобі.
Кожна гілка з плодами, як в осоння,
до мене схилилась —
лиш завдяки тобі.
Лиш завдяки тобі я з надії меди збираю.
Серця мого удари — лиш завдяки тобі.
І в найсамотніший вечір анатолійський килим
усмішку тиху дарує — лиш завдяки тобі.
Я не досяг мого міста, та на краю дороги
все ж у саду відпочинув — лиш завдяки тобі.
Лиш завдяки тобі я в одежині найм'якшій
та у великому спокої,
все ще співаючи пісню, смерть на поріг
не впустив.

27.VIII.1960

* * *

Я пробудився на зорі
й посунула на мене ще в постелі мішанина:
скло, пластик, стіни, килим і поріг,
і полиск срібла тьмавого, що впав на стелю.

Посунули одеї квиток трамвайний,
і половинка сну, що в нім я засинав,
готельний номер той, що зветься вражим краєм,
і три рядки з вірша, й соломи жовтизна.

І біловидий час посунув прямо в руки,
і порожнеча в ліжку, і пам'ять в дощ і грім,
і вісточка од нас та нашої розлуки.
Я пробудився на зорі.

6.IX.1960

* * *

Ні сіло ні впало — щось вирує в мені
та горло стискає,
ні сіло ні впало — на ноги зриваюсь,
перо полишаю,
ні сіло ні впало — бачу сни у готелі, у холі,
навстоячки,
ні сіло ні впало — б'юся лобом об стовбури
в місті,
ні сіло ні впало — вовк зацькований виє
на місяць,
ні сіло ні впало — зорі сиплються в сад
і гойдаються в гойдалках,
ні сіло ні впало — тихий цвинтар примарився,

ні сіло ні впало — мево й сонце туманять
памороки,
ні сіло ні впало — пнуся в день, що межі
не знає,
і щоразу твій образ із води виринає...

8.IX.1960

* * *

Шоста година ранку.
Відчиняю я двері у день новий,
присмак юного й голубого зустрічає мене
за рамою,
а у дзеркалі — зморшки вчорашні чоло покраяли,
а на спині — жіночий голос, мов пушинка айви,
і по радіо — вісті із рідного краю.
І коли ця пожадливість прагнень поллється
по вінцях,
буду бігти я садом, від древа до древа,
довгі-довгі години до заходу сонця,
сподіватись, кохана, що почі недремної
присмак нового і голубого на мене чекає.

14.IX.1960

* * *

Пісні у людей кращі за них самих,
щасливіші за них,
сумніші за них,
і живуть набагато довше за них.

Дужче за людей я любив лиш пісні.

Без людей я, бувало, жив,
та без пісні — ніколи.

Я кохану іноді дурив,
але пісню — ніколи.

І пісні не брехали мені — ніколи.

Я пісні розумів, хоч якою б вони пролунали
мовою.

Я на світі і спив, і з'їв,
і сходив, аж припав порохами,
чув і бачив чимало,
та ніщо, та ніщо
не дало мені стільки щастя, як пісні...

20.IX.1960

* * *

Усе, що я писав про нас,— брехня,
його, чого хотів, нема між нами,—
буть не може.

Воно — мої жалі на недосяжнім вітті,
воно — жага, зачерпнута з криниці снів.

Усе, що я писав про нас,— все чиста правда,
твоя краса —

садовина у козубеньці, на обрусі
в степу,
моє буття без тебе —

ліхтар на крайній вулиці
аж у закутку міста,
ревную я тебе

і нишпорю очима опівночі
по низках поїздів,
а щастя —

річка, що тече в осонні, й греблю рве.
Усе, що я писав про нас,— брехня.
Усе, що я писав про нас, усе — то чиста правда.

30.IX.1960
Лейпціг

ПРО НІЧНУ ПРОГУЛЯНКУ НА ТРАМВАЇ В ОДНОМУ МІСТІ

Старість, самотність та я, та ще чорна журба
ідемо,

не промовивши й слова, пліч-о-пліч.

Самотою, але пліч-о-пліч усі йдемо,

і чого б не дали ми, аби не почути кроків
одне одного.

У душі ми жаліємо навіть одне одного,

та не любимо ми одне одного, бо одне одному
не віримо.
І чого б не дали ми, аби на хрещатій дорозі
десь одне загубилося,
хоч не знаю, чи тішились би останні, якби
вмерло оте одне.
Старість, самотність та я, та ще чорна журба,
ідемо,
не промовивши й слова, пліч-о-пліч.
Уночі ми в трамвай сідаємо, а куди він іде,
не знаємо.
Тривагонні, широкі і чисті трамваї
зі страхітливим гуркотом
нас везуть невідомо куди.
Постають перед нами осмалені стіни,
ліхтарями освітлені,
височезні та вперті, вони йдуть зненацька
на нас.
Перед нами з'являються товписька вікон,
без шибок і без рам,
вони сунуть штовхаючись, прямо на нас,
та не хатні, не людські це вікна,
вони з порожнечі.
Проїжджаємо біля дверей без одвірків,
відчиняються двері оті
в нікуди.
В нарукавних жовтих пов'язках — по три крапки
на кожній —
на бруківці чекають трамваю люди,

обіпершись на палиці з гумовими набивками.

Я не знаю, чи зовсім вони глухі та німі,
але очі у них розплющені

й відбиваються в їхніх зіницях
трамвайні вогні,

а сліпі і не знають, що в очах загорівся

вогонь.

Підупалі старі жінки-квиткарки до трамваїв

заводять сліпих.

Жінки, що брали мене за руку і м'якесенько

зводили вгору,

більшості з вас я не міг нічого дати,

окрім віршів кількох,

та ще трохи печалі.

Я вам вдячний усім.

Проїжджаємо згарищами.

По майданах, де руїни палаців у стилі барокко,

їдуть трамваї.

І тому, що осмалені купи каміння такі схожі

одна на одну,

в голові замакітрилось, і здається,

що товчемося на місці.

Зруйнували це місто тому, що воно

посилало солдатів

руйнувати інші міста.

І я бачив сплюндровані ті міста,—

що солдатів своїх руйнувати

інші міста не послали,— їх понищили вояки

з інших міст.

І я бачив міста, що солдатів своїх шикували
для повалення інших міст, щоб самим
 потім стати руїною.

Скрипалі у трамваї сідають,
футляри під руками тримаючи,
їхнє довге сумне волосся
приховати не може лисини.

«А цей серпень,— можливо,
останній серпень світу?» —
спитав квиткарку невідомою мовою
один скрипаль.

На трамвайних майданчиках товпляться
роздратовані юнаки.

А на кого сердиті і чому,
либонь, добре й самі не знають —
так здалося мені.

Котра зараз година у моїй чарівній Гавані?
День там зараз чи ніч?

Із трамваю виходять дівчата, які гарні,
стрункі у них ноги.

Залишившись на місці, я за ними іду
й під мостом кам'яним
відчуваю тепло їхніх губ на своєму обличчі,
а коли повертаю голову, до мого плеча
доторкається юна жінка.

ХОЧ НЕ ЗНАЮ, ДЕ ВОНА ЗАРАЗ.

Коси — колір соломи, вії блакитні, шия біла, округла і довга.

НОВОРІЧНА ЯЛИНКА

Поблизу туманного моря,
південніш затоки Фінської,
прикрашена новорічна ялинка
уночі, серед темних готичних веж
і тевтонських гербів,
оточена димарями фабрик,
новорічна ялинка.

Новорічна ялинка на майдані
співає естонські пісні,
висока прикрашена новорічна ялинка.

А ти у червоній скляній кульді,
коси — колір соломи, а вії блакитні...

Це я поклав тебе в кульку,
мої думи, неспокій, слова,
сподівання та ніжність
я з тобою поклав у кульку.

На всі новорічні ялинки, на всі дерева,
на всі балкони, вікна, двяхи і на всю нудьгу
я повісив скляну червону кульку,
поклавши тебе всередину...

Ти пробач мені, я помру і лишу тебе там...
Естонія — найменша соціалістична держава,
де найбільше читають вірші,
найбільше п'ють горілки,
найдужче захоплюються автомашинами,
мотоциклами, моторолерами,
знаменита виробами зі шкіри та меблями

і тридцятитисячним хором.
Не можу, соромлюсь дивитися в очі тому,
хто вмирає,
здається, що соромно жити,
коли хтось поруч конає.
Люся вмирає в Москві
на шосе Ентузіастів
у лікарні в якійсь палаті,
лице — мов стара дерев'яна ложка.
У вечірньому мороці мерхне мла присмеркова,
grimкотять по шосе один за одним тягачі,
чи це Люсіна туга на моєму чолі
позбирала зморшки,
чи наближення власної смерті?
Новорічна ялинка на майдані засніженим
естонські пісні співає,
висока прикрашена ялинка,
ти пробач мені, я помру,
в скляній кульці тебе лишивши.
На сім світі таке щось є незрівнянне,
лиш ніхто, окрім мене, того не помітить,
може зілля яке, чи тварина, чи слово
або метал,
чи промінь, а може, щастя,
може, впало із зірки,
на сім світі таке щось є, лиш для тебе воно,
але ти його не помітиш,
я помру, ти пробач мені, я помру,
і, розбивши червону кульку,

з неї вийдеш і спустишся ти на сніги майдану,
може, в Талліні, а може, в Москві або Ленінграді
ти з ялинки злетиш на сніги майдану,
тільки я заберу назавжди щось оте,
що було на сім світі лише для тебе.

Помирає Люся,
лице — мов стара дерев'яна ложка.
Але що це таке, коли помирають ті,
хто мав після мене померти.

Через війни оці світові
смерть не годна дійти вже ладу...

Гримкотять по асфальту тягачі,
на проспекті Ентузіастів
гасла з цифрами 1965 року:

стільки метрів тканин,
стільки тонн нафти,
стільки вугілля.

На майдані засніженім новорічна ялинка
співає естонські пісні,
серед темних готичних веж,
оточена димарями фабрик,—
новорічна ялинка.

*1 I.1962
Таллін*

ПИСЬМЕННИКАМ АЗІЇ Й АФРИКИ

Брати мої,
хоч я і світлочубий,
я — азіат,
хоч я й блакитноокий,
я — африканець.

В моєму краї затінку немає від дерев
так само, як і в ваших землях.

І в нашім краї хліб у лева в пащі,
а воду стережуть дракони
і так, як і у ваших землях,
в моєму краї людина помирає до піввіку.

Хоч я і світлочубий,
я — азіат,
хоч я й блакитноокий,
я — африканець.

Із сотні моїх земляків вісімдесят —
неписьменні.

Із вуст у вуста переходять вірші і стають
піснями.

У моєму краї вірші можуть знаменом ставати
так, як і в ваших землях.

Брати мої,
наші вірші повинні поруч з волом підупалим
плуга тягати,
по коліна в болоті загрузнувши,
стебла рису саджати.

Наші вірші

слова між нами ось стоять

лиш нас не дістають

з дитячим криком сонце

на кульках синіх жовтих і червоних
ми дивимося на твої й мої слова

у втомі й безнадії

11.V. 1962

Москва

* * *

Я з себе скинув роздуми про смерть
убрався в листя із бульварів Червня
травневе-бо для мене надто молоде
мене чекає всеньке літо

міське з розплавленим асфальтом літо
із крижаною газводою

із кінозалами,

що геть просякли потом
з надсадним криком провінційного акторства
з таксі що десь щезають у дні великого футболу
із садом Ермітажу мов паперовим

від вогнів електроламп
з тамтамом Гани й мексіканським співом
і з віршами які я на балконі прочитаю
та ще з твоїм волоссям

що покоротшати невдовзі має

24.V. 1962

* * *

В сибірських ріках скресла крига
в Баку вже в морі купаються
в Москві ударив перший грім
і щедрий дощ асфальт зросив
мій світе золотий

зелений світе мій

на будівництво мчать хутчіше самоскиди
мені не спалося до ранку
мої думки все кращими ставали

24.V. 1962

* * *

Стомилась ти

бо носиш мій тягар

стопилася від моїх рук
очей

моєї тіні

мої слова вогнем тебе палили
криницями тебе топили мої слова
але настане день

раптово день настане

і ти відчуєш

тягар моїх останніх кроків

моїх безповоротних кроків —

і цей тягар нестерпний буде

31.V. 1962
Москва

ВІТАННЯ ТУРЕЦЬКОМУ РОБІТНИЧОМУ КЛАСОВІ

Привіт робітничому класу Туреччини!

Творцеві привіт!

Зерну зерна, рушійній силі поступу — привіт!

Усі плоди лише на твоїх вітах.

Лиш у твоїх руках дні прекрасні, дні омріяні,

дні величні, справедливі дні,

дні без визиску,

дні, коли спати лягають не голодні,

хліба, троянд і свободи дні.

Привіт робітничому класу Туреччини!

Тому, хто гука на майданах про нашу тугу

за землею, кнежкою й працею,

тугу за прапором,

на якому півмісяць і зірка в полоні,

привіт!

Привіт нашому робітничому класові,

який змете ворогів,

царство грошви,

темряву розуму

і ракету чужинця!

Привіт робітничому класу Туреччини!

Творцеві привіт!

ЗВИКАЮ ДО СТАРОСТІ

Звикаю до старості — яке це важке ремесло! —
до розлуки невпинної,
останнього стукоту в двері.

О години, ви плинете, плинете, плинете...
Ціною утрати віри щось намагаюсь дійняти.
Хотів щось тобі сказати —

тільки не зміг сказати.

У світі моему лиш присмак цигарки,
яку натщесерце палять від самого ранку.
Смерть самоту прислала,
перш ніж сама прийшла.
Як я заздрю отим, що не помітили старості,
скільки у них роботи, скільки ще всяких справ.

1962

МІЙ ПОХОРОН

Чи в нас у дворі можна буде робити похорон?
І як знесете мене з третього поверху?
Домовина ж у ліфт не ввійде,
а сходи вузькі.

У дворі якраз може бути сонячно й повно
голубів,
а може, повалить сніг і радо кричатимуть діти,

а може, на мокрий асфальт посіється мжичка,
і стоятимуть, як завжди, бачки повні сміття.

Якщо за тутешнім звичаєм не накриють мого
обличчя —
може, голуб мені на чоло пустить краплю:
добра прикмета.
Як не буде оркестру — може, діти у двір
прибіжать:
їх цікавлять померлі.

За мною зорітиме наше вікно,
наш балкон помахав мені розвішаним хустям,
я жив у цьому дворі і був неймовірно
щасливий.
Довгих вам днів життя, люди із мого двору...

Квітень, 1963

І ТРАВНЯ НА КРАСНІЙ ПЛОЩІ

Першого травня
по всіх майданах
Красна площа проходить,
з прапорами і без прапорів,
із піснями і без пісень
по всіх майданах проходить.

Першого травня
Красна площа
входить у всі надії.
Першого травня
Красна площа
входить у всі в'язниці,
у всі в'язниці,
де ще катують свободу.

Першого травня
Красна площа
долає кордони і зони
під снігами, дощем і сонцем.

Першого травня
світ стає
Красною площею,
на якій промовляв Ленін.

1963

* * *

Я — комуніст.
Увесь я — суцільна пристрась.
Пристрасть: побачити, обміркувати, дійняти.
Пристрасть: світло, яке проймає світи.

Пристрасть: із зірки на зірку гойдалку
перекинути.

Пристрасть: потом обливаючись, лити сталь.

Я — комуніст.

Увесь я — суцільна пристрасть.

1963

ПРИМІТКИ

Переклад творів здійснено за виданням:

Nâzım Hikmet. Bütün eserleri. Sekiz cilt. Cilt bir ve iki. Sofya: Narodna prosveta. 1967.

У к и п а р и с о в і м г а ю

Перший опублікований вірш Назима Хікмета (журнал «Сні меджмуа»). Написавши цього вірша, Назим забув про нього. Мати, прибираючи кімнату, знайшла папірець з текстом вірша й показала його Яхйя Кемалю (за словами Назима Хікмета, найкращому османському поетові). Той поправив вірша й надіслав його в журнал.

Прометей, наша люлька, ружі, душі і
таке інше

Куруш — дрібна грешова одиниця, сота частина турецької ліри.

Не до пис а н и й в і р ш п р о в е с н у

Бабиалі — стара назва вулиці в Стамбулі (тепер Анкарська), де були розташовані видавництва й редакції газет.

Весна у в'язниці

Вірш, як і всі ліричні твори, написані в тюрмах Анкари, Стамбула, Чанкири та Бурси, звернений до дружини — Пірайє.

Листи з Чанкирийської тюрми

«Бейпазари — наш дім і наш прихист, хто знає, де помер на схилі літ!..» — рядки з народної пісні.

Бейпазари — містечко в Анатолії, центральній частині Туреччини.

Газалі — Газалі Мухаммед (1059—1111), богослов, автор багатьох прозаїчних творів та, як гадають, також рубаїв, написаних перською мовою.

Кей Хосров — перський царевич, герой романтичної історії, в якій розповідається про його кохання до Ширін.

Гатче — так іноді Назим Хікмет називає свою дружину Пірайє.

Тюремний реєстратор

Бебек, Еміноню — райони в Стамбулі.

«Від плачу, від плачу сеї ночі, мовби трута, зробилось моє вино» — рядки з народної пісні.

Наджі — Муаллім Наджі, турецький поет XIX століття.

Азраїл — мусульманський ангел смерті.

Абдулгаміт — султан Туреччини; роки, коли він правив (1876—1909), названі «епохою гніту».

Період свободи — мається на увазі молодотурецька революція 1908 р., яка повалила тиранію Абдулгаміта. Після революції молодотурки відмовилися від своїх

обіцянок дати селянам землю, робітникам — охорону праці, а нетурецьким національностям — рівноправність. Робітничі повстання вони придушили зброєю.

Недім Ефенді (1681—1730) — знаменитий турецький поет.

«Гомінкий і гарячий, ніби кров із жили...»

Лодос — південний вітер з Середземного моря.

Улудаг — гори неподалік від міста Бурса.

Кірезлі — гірське плато у Центральній Анатолії.

«Ще де-не-де цвітуть у горщиках гвоздики...»

«*Вилежуюсь у Бурсі марне...*» — йдеться про ув'язнення в тюрмі м. Бурса.

Ось так, Ісмаїле-лазе

Ісмаїл-лаз — в'язень, мешканець причорноморського району Туреччини, де живуть лази — етнічна група, споріднена з картвелами (грузинами).

«Залишилось позаду тринадцять років тюрми...»

Тюркю — народна пісня.

Останній лист Мемедові

Вірш адресовано синові Мемеду.

Новий рік

Мюневвер — дружина поета, мати Мемеда.

Із Софії

Рамазан — дев'ятий місяць місячного календаря, в котрий мусульмани дотримуються посту.

Розмова з мертвим Незвалом

Незвал Вітезслав (1900—1958)—видатний чеський поет.

Розмова з моїм товаришем поетом Тау-
фером у кав'ярні «Славія»

Тауфер Їржі (нар. 1911) — відомий чеський поет.

Румелі Гісар — район Стамбула на Босфорі.

Орхан Велі (1914—1950) — видатний турецький поет.

Віра прокинулась

Віра — дружина поета.

З М І С Т

Поет революційного оновлення світу.

Вступна стаття Григорія Халимоненка 5

ЛІРИКА

Автобіографія	25
У кипарисовім гаю	28
Води тьмяніють	28
Смерть вождя	29
Прометей, наша люлька, ружі, душі і таке інше	31
Недописаний вірш про весну	32
Напередодні	36
Фіалки, голодні друзі й золотооке дитя	37
Незапалена цигарка	39
21—1—1924	39
Весна у в'язниці	40
Листи з Чанкирийської тюрми	42
1. «Четверта година — тебе немає»	42
2. «Якось увечері...»	44
3. «Сьогодні четвер...»	46

Тюремний реєстратор	47
«Як солодко про тебе мріяти...»	49
Ніч восьми віршів	51
1. «Найкраще те море, в яке ніхто не заходив...»	51
2. «Я присів і на землю дивлюся...»	51
3. «Вечір. Дев'ята година...»	52
4. «Про тебе думати — це щось прекрасне, як надія...»	53
5. «Хіба що та єдина літня ніч...»	53
6. «Медом повняться соти...»	53
7. «Одного дня природа-мати оголосить...»	53
8. Наче яблуко чисте й туге вкусити...»	54
«На горі...»	55
«Подих вітру миттєвий...»	55
«Ми знаємо, кохана...»	56
«Я знов нестерпний...»	57
«Герань духмяніше запахла...»	58
«Забудь, як цвів мигдаль»	59
«Гомінкий і гарячий, ніби кров із жили...»	59
«Змалювати несила, кажуть, всю злидоту Стамбула...»	60
«Ще де-не-де цвітуть у горщиках гвоздики...»	61
«Дерева в долині снагу віддають на останній спалах...»	61

«Вночі раптово випав сніг...»	62
Рубаї	63
Справа	66
Ось так, Ісмаїле-лазе	67
«Вже дні коротшають.	
І почались дощі»	68
Кілька порад тому,	
хто сидітиме в тюрмі	68
«Залишилось позаду тринадцять років	
тюрми...»	70
Ласкаво прошу	71
Останній лист Мемедові	72
Новий рік	76
Лист із Стамбула	77
Шевченкове перо	84
Доба у Празі	86
1. Ранок	86
2. Полудень	87
3. Ніч	89
Оптимістична Прага	91
Із Софії	93
Одержав лист від Моневер, вона пише:	95
Готель «Бор»	96
У листі до Моневер я написав таке:	96
Останній автобус	97
Концерт до-мінор № 1 Себастьяна Баха	99
Розмова з мертвим Незвамом	102

Розмова з моїм товаришем поетом Тауфером	
у кав'ярні «Славія»	103
Поки є час, кохана	105
Бджоли	107
Велике людство	108
З Леніним	109
Віра прокинулась	109
«Кожний мій день — скибка дині, що пахне землею...»	111
«Я пробудився на зорі...»	111
«Ні сіло, ні впало, щось вирує в мені та горло стискає...»	112
«Шоста година ранку»	113
«Пісні у людей кращі за них самих...»	114
«Усе, що я писав про нас,— брехня...»	114
Про нічну прогулянку на трамваї в одному місті	115
Новорічна ялинка	120
Письменникам Азії й Африки	123
Під дощем	124
«На кульках синіх жовтих і червоних...»	125
«Я з себе скинув роздуми про смерть...»	126
«В сибірських ріках скресла крига...»	127
«Стомила ти...»	127

Вітання турецькому робітничому	
класові	128
Звикаю до старості	129
Мій похорон	129
1 Травня на Червоній площі	130
«Я — комуніст»	131
П р и м і т к и	133

НАЗЫМ ХИКМЕТ

Л и р и к а

С турецкого

Составление и перевод

Григория Ивановича

Халимоненко

Серия «Жемчужины мировой лирики»

Издательство

художественной литературы «Дніпро»

(На украинском языке)

Редактор Н. В. Мельник

Художник Г. І. Журавський

Художній редактор А. І. Клименко

Технічний редактор А. М. Смоляннюк

Коректори Т. Г. Білецька,

З. П. Горпинюк

ІБ № 1650.

Здано до складання 29.06.81.

Підписано до друку 01.09.81.

Формат 60×84¹/₃₂.

Папір друкарський № 1.

Гарнітура звичайна нова.

Друк високий. Ум. друк. арк. 4,185.

Ум. фарб.-відб. 4,359.

Обл.-вид. арк. 3,996.

Тираж 8000. Зам. 1—187.

Ціна 75 коп.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика «Жовтень».
252053, Київ, вул. Артема, 25.

Хікмет Н.

Х44 Лірика.— Упоряд., перекл. з тур., передм. Г. Халимоненка.—К.: «Дніпро», 1981.— 141 с. (Перлини світової лірики).

Твори видатного турецького поета-комуніста (1902—1963) знані й шановані мільйонами людей нашої планети. З людьми він був пов'язаний усе своє життя: дружбою, боротьбою, творчістю. Їм він присвятив свої найкращі твори. В цю збірку увійшла лірика поета: ранні твори, вірші 20—30-х років, позначені пристрасним громадянським звучанням, поезії, написані у в'язницях. Та найповніше представлена творчість 50—60-х років — періоду, коли поет жив у Радянському Союзі.

Х $\frac{70404-236}{M205(04)-81}$ Бз. 20.14.81 4703000000 И(Тур)

**ШАНУВАЛЬНИКИ
ПОЕЗІЇ!**

**У видавництві «Дніпро»
в серії «ПСЛ»**

**готуються до видання
такі книжки:**

Байрон Дж. *Лірика*

Гельдерлін Ф. *Поезії*

Новомеський Л. *Відчинені віки*

Шевченко Т. Г. *Лірика*

Махтумкулі. *Поезії*

